

04.04.2025

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS
par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību
līdz 2025. gadam

Rīga, 2025

Saturs

Lietotie saīsinājumi.....	3
Ievads.....	5
Kopsavilkums	6
1. Sociālie uzņēmumi Latvijā	9
1.1. Sociālā uzņēmuma definīcija.....	9
1.2. Sociālā uzņēmuma statuss	9
1.2.1. Sociālā uzņēmuma statusa piešķiršana	9
1.2.2. Sociālā uzņēmuma statusa zaudēšana.....	10
1.3. Sociālo uzņēmumu apskats.....	11
1.3.1. Sociālo uzņēmumu reģionālais izvietojums	11
1.3.2. Sociālo uzņēmumu darbības jomas	12
1.3.3. Mērķa grupu nodarbinātie sociālajos uzņēmumos	15
1.4. Sociālo uzņēmumu komisija.....	16
1.5. Sociālo uzņēmumu reģistrs.....	18
1.6. Sociālo uzņēmumu uzraudzība – gada darbības pārskatu izvērtēšana	19
2. Atbalsts sociālajiem uzņēmumiem	23
2.1. Eiropas Sociālā fonda projekts “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”	23
2.1.1. Finanšu atbalsts sociālajiem uzņēmumiem	23
2.1.2. Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss.....	25
2.1.3. Konsultācijas sociālajiem uzņēmumiem biznesa plānu izstrādei.....	26
2.1.4. VSAOI darba devēja daļas kompensācija	26
2.1.5. Sabiedrības izpratnes veidošanas un izglītošanas pasākumi	28
2.2. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas nostiprināšana	30
2.3. Sociālā uzņēmuma likumā un citos normatīvajos aktos paredzētais atbalsts.....	33
2.3.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumi.....	33
2.3.2. Publisko personu sniegtais atbalsts sociālajiem uzņēmumiem	33
2.3.3. Brīvprātīgais darbs.....	34
2.3.4. Sociālās klauzulas publiskajos iepirkumos	34
3. Sociālās ekonomikas plāns	36
4. Priekšlikumi turpmākiem pilnveidojumiem	37

Lietotie saīsinājumi

9.1.1.3. pasākums – Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 2014.–2020. gadam 9.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu, tostarp bezdarbnieku, tai skaitā nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku, iekļaušanos darba tirgū" 9.1.1.3. pasākums "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai"

4.3.3.3. pasākums – Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 4.3.3. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot visu darba meklētāju, jo īpaši jauniešu – it sevišķi, īstenojot Garantiju jauniešiem –, ilgstošo bezdarbnieku un darba tirgū nelabvēlīgā situācijā esošo grupu, un ekonomiski neaktīvo personu piekļuvi nodarbinātībai un aktivizācijas pasākumiem, kā arī veicinot pašnodarbinātību un sociālo ekonomiku" 4.3.3.3. pasākums "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai"

Altum – Akciju sabiedrība "Attīstības finanšu institūcija Altum"

EM – Ekonomikas ministrija

ES – Eiropas Savienība

ESF – Eiropas Sociālais fonds (2014.–2020. gada plānošanas periodā)

ESF+ – Eiropas Sociālais fonds Plus (2021.–2027. gada plānošanas periodā)

FM – Finanšu ministrija

Informācijas sistēma SPOLIS – Labklājības ministrijas Sociālās politikas monitoringa informācijas sistēma

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

Komisija – Sociālo uzņēmumu komisija

KEM – Klimata un enerģētikas ministrija

KM – Kultūras ministrija

Likums – Sociālā uzņēmuma likums

LM – Labklājības ministrija

LSUA – Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija

MK – Ministru kabinets

MK noteikumi Nr. 101 – Ministru kabineta 2018. gada 20. februāra noteikumi Nr. 101 "Noteikumi par Sociālo uzņēmumu komisiju"

MK noteikumi Nr. 173 – Ministru kabineta 2018. gada 27. marta noteikumi Nr. 173 "Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību"

MK noteikumi Nr. 467 – Ministru kabineta 2015. gada 11. augusta noteikumi Nr. 467 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu, tostarp bezdarbnieku, tai skaitā nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū" 9.1.1.3. pasākuma "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai" īstenošanas noteikumi"

MK noteikumi Nr. 818 – Ministru kabineta 2023. gada 19. decembra noteikumi Nr. 818 "Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 4.3.3. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot visu darba meklētāju, jo īpaši jauniešu – it sevišķi, īstenojot Garantiju jauniešiem –, ilgstošo bezdarbnieku un darba tirgū nelabvēlīgā situācijā esošo grupu, un ekonomiski neaktīvo personu piekļuvi nodarbinātībai un aktivizācijas pasākumiem, kā arī veicinot pašnodarbinātību un sociālo ekonomiku" 4.3.3.3. pasākuma "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai" īstenošanas noteikumi"

GDP – Sociālā uzņēmuma iepriekšējā gada darbības pārskats
NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra
NVO – nevalstiskās organizācijas
Reģistrs – Sociālo uzņēmumu reģistrs
SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību
UIN – uzņēmumu ienākuma nodoklis
VARAM – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija
VID – Valsts ieņēmumu dienests
VM – Veselības ministrija
VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu darba devēja daļa

Ievads

2025. gada 1. aprīlī aprit septiņi gadi kopš stājās spēkā Sociālā uzņēmuma likums. Atbilstoši Likumā noteiktajam Labklājības ministrija ir atbildīgā institūcija sociālās uzņēmējdarbības veicināšanā un attīstībā, kuras uzdevums ir gan uzraudzīt nozares attīstību, gan veicināt sociālo uzņēmumu darbību. Likuma 4. pantā ir noteikts pienākums LM reizi divos gados sagatavot un iesniegt MK informatīvo ziņojumu par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību, taču Ministru kabineta 2022. gada 21. jūnija sēdes protokollēmuma (Nr. 33, 75. §) "Informatīvais ziņojums "Par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību laika posmā no 2020. gada 1. aprīļa līdz 2022. gada 1. aprīlim"" 2.1. apakšpunktā noteikts uzdevums izstrādāt un noteiktā kārtībā iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā grozījumus Sociālā uzņēmuma likumā, paredzot, ka turpmāk Labklājības ministrija sagatavo iesniegšanai Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību ne retāk kā reizi trijos gados.

Šis ir trešais informatīvais ziņojums par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību un tajā ir norādīts iepriekšējos informatīvajos ziņojumos iekļauto pasākumu izpildes progress, kā arī sniegta informācija par sociālās uzņēmējdarbības vides attīstību laika posmā no 2018. gada 1. aprīļa līdz 2025. gada 1. aprīlim.

Kopsavilkums

1. Kopš Likuma stāšanās spēkā 2018. gada 1. aprīlī līdz 2024. gada beigām sociālā uzņēmuma statusu ir ieguvuši 322 uzņēmumi, no tiem 2024. gada beigās aktīvi bija 235 sociālie uzņēmumi, bet 87 uzņēmumiem statuss dažādu iemeslu dēļ ticis atcelts vai atņemts. Pieaugošais sociālo uzņēmumu skaits liecina, ka arvien lielāka uzņēmēju daļa ir gatava iesaistīties dažādu sociālo problēmu risināšanā, nosakot to par savas uzņēmējdarbības galveno mērķi.

2. Sociālo uzņēmumu nodarbinātības dinamikā kopumā vērojama pozitīva tendence. Sociālajos uzņēmumos uz darba līguma pamata nodarbināto skaits pastāvīgi auga un 2023. gada nogalē sasniedza 2341 darbinieku. Arī mērķa grupu nodarbināto skaitam ir pozitīva tendence, un 2023. gada nogalē kopā tika nodarbināti 279 mērķa grupu darbinieki.

3. Saskaņā ar Likumu sociālie uzņēmumi rada labvēlīgu un nozīmīgu sociālo ietekmi, darbojoties šādos virzienos jeb jomās:

- nodarbinot mērķa grupas vai
- uzlabojot dzīves kvalitāti sabiedrības grupām, kuru dzīvi ietekmē sabiedrībai būtiskas problēmas (piemēram, sociālo, veselības aprūpes vai izglītības pakalpojumu sniegšana, kā arī specializētu preču ražošana), vai
- veicot citas sabiedrībai nozīmīgas darbības, kas rada ilgstošu pozitīvu sociālo ietekmi (piemēram, iekļaujošas pilsoniskas sabiedrības veidošana, atbalsts zinātnēi, vides aizsardzība un saglabāšana, dzīvnieku aizsardzība vai kultūras daudzveidības nodrošināšana).

4. 2024. gada beigās populārākā no minētajām sociālo uzņēmumu darbības jomām ir dzīves kvalitātes uzlabošana sabiedrības grupām, kuru dzīvi ietekmē sabiedrībai būtiskas problēmas (pakalpojumu sniegšana mērķa grupām vai paša komersanta noteiktām sabiedrības grupām). Šajā jomā darbojās 142 uzņēmumi jeb 60% no sociālo uzņēmumu kopskaita (235). Darba integrācijas jomā (mērķa grupu nodarbināšana) darbojās 47 uzņēmumi (20%), visai sabiedrībai nozīmīgu problēmu risināšanas jomā – 46 uzņēmumi (20%).

5. Kopš Likuma stāšanās spēkā sociālajos uzņēmumos uzsākuši darbu 564 mērķa grupu darbinieki, to skaitā 333 personas ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem, 70 personas – bijušie bezdarbnieki, 116 personas – bijušie vai esošie ieslodzītie, 19 Ukrainas civiliedzīvotāji, 10 vecāki (vai aizbildņi), kas aprūpē bērnu ar invaliditāti, un no pārējām mērķa grupām – līdz četriem darbiniekiem. Dažādu iemeslu dēļ darbu sociālajos uzņēmumos ir pārtraukuši 278 mērķa grupas darbinieki.

6. Lai izvērtētu pretendentu atbilstību sociālā uzņēmuma statusam vai reģistrēta sociālā uzņēmuma darbību, sniegtu motivētu atzinumu par pretendenta atbilstību sociālā uzņēmuma statusam, kā arī izvērtētu sociālo uzņēmumu gada darbības pārskatus, ir izveidota Sociālo uzņēmumu komisija – koleģiāla konsultatīva institūcija 10 dalībnieku sastāvā: piecas pilnvarotas amatpersonas no ministrijām (LM, FM, EM, VARAM, KM) un pieci konkursa kārtībā izraudzīti NVO pārstāvji. Komisijas sēdes parasti notiek attālināti, un uz tām tiek uzaicināti uzņēmumu pārstāvji, kuri vēlas iegūt sociālā uzņēmuma statusu. 2024. gadā notika 15 komisijas sēdes, kurās izskatīja kopā 52 iesniegumus sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai un 191 darbības pārskats.

7. Detalizēta informācija par tām SIA, kurām piešķirts, atņemts vai atcelts sociālā uzņēmuma statuss, tiek uzkrāta Reģistrā, kurš ir pieejams LM mājaslapā.

8. Sociālo uzņēmumu uzraudzība notiek, izskatot sociālo uzņēmumu iepriekšējā gada darbības pārskatus. 2024. gadā LM izskatīja 183 sociālo uzņēmumu darbības pārskatus par 2023. gadu. Minētajos pārskatos sniegtā informācija rāda, ka:

- 65% uzņēmumu gadu noslēdza ar peļņu, bet 34% – ar zaudējumiem;
- 59% uzņēmumu neto apgrozījums pārsniedza 40 000 euro;
- 197 sociālajos uzņēmumos (finanšu pārskatu dati) kopā strādāja 2341 darbinieks, 65% no kopējā uzņēmumu skaita (129 uzņēmumi) nodarbināja līdz 5 darbiniekiem.

9. Kopējā grantu statistika 9.1.1.3. pasākuma ietvaros 2018.–2023. gadā bija:

- 328 grantu pieteikumi, no tiem apstiprināti un noslēgti 204 līgumi par kopējo summu 12,6 miljoni euro. No kopējās līgumu summas 12,2 miljoni euro izsniegti grantu saņēmējiem. Visi projekti tika īstenoti.

10. 2021.–2027. gada plānošanas periodā īstenojamā 4.3.3.3. pasākuma ietvaros jau piešķirti 28 granti un noslēgti 24 granta līgumi par kopējo summu 1,3 miljoni euro.

11. Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss ir rīkots trīs reizes (2018., 2021. un 2024. gadā), un tas ir ieguvis atsaucību interesentu – fizisko personu lokā. Šī konkursa uzvarētājiem ir iespēja vērsties Altum pēc granta, lai pozitīva lēmuma gadījumā varētu dibināt sociālo uzņēmumu. No konkursa rezultātiem var secināt, ka ir uzlabojusies izpratne par sociālās uzņēmējdarbības būtību un vispārējo zināšanu uzlabošana uzņēmējdarbībā nodrošina veiksmīgu biznesa uzsākšanu.

12. Lai veicinātu sabiedrības izpratni par sociālajiem uzņēmumiem, to nozīmi un ieguldījumu tautsaimniecības izaugsmes un sabiedrības attīstības veicināšanā, LM mērķtiecīgi organizē informēšanas un izglītošanas pasākumus. 5 gadu laikā no 2020. līdz 2024. gadam ir sarīkotas 4 konferences, 6 meistarklases un 51 seminārs sociālajiem uzņēmumiem, nozares speciālistiem un interesentiem.

13. Lai uzlabotu Altum iesniedzamo biznesa plānu kvalitāti, sociālajiem uzņēmumiem tika piedāvāta iespēja saņemt biznesa konsultācijas biznesa plāna izstrādei. Laikā no 2020. līdz 2023. gadam konsultācijas saņēma 30 sociālie uzņēmumi, katrs vidēji 20 stundas. Arī 4.3.3.3. pasākuma ietvaros paredzētas konsultācijas sociālajiem uzņēmumiem biznesa plānu sagatavošanā, tās būs pieejamas 2025. gada 2. pusgadā.

14. Sākot ar 2021. gadu, 9.1.1.3. pasākuma ietvaros ir ieviests atbalsts (kompensācija par veiktajām VSAOI) sociālajiem uzņēmumiem, kuri nodarbina personas ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem. Vēlāk atbalsts tika papildināts ar papildu atbalstu minētajām personām, ja tās pirms stāšanās darbā sociālajā uzņēmumā bija reģistrētas kā bezdarbnieki. Tāpat tika ieviesta kompensācija par darba devēja izmaksāto slimības naudu (darbnespējas lapas A) šiem nodarbinātajiem. Kompensācijas bez pārtraukuma tika turpinātas 4.3.3.3. pasākuma ietvaros. Kopā par 2021.–2024. gadu kompensācijas izmaksātas 29 sociālajiem uzņēmumiem 245 941 euro apmērā.

15. 2023. gadā LM īstenoja apjomīgu sociālās uzņēmējdarbības aktivitāšu ciklu “Attīstām sociālo uzņēmējdarbību kopā!”, lai stiprinātu un attīstītu sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu Latvijā. Cikla pasākumi bija paredzēti dažādām mērķauditorijām – esošajiem un topošajiem sociālajiem uzņēmējiem, nozares interesentiem, pašvaldībām, investoriem un politikas veidotājiem, jauniešiem, biznesa inkubatoru dalībniekiem un organizācijām, kuras veido sociālajai uzņēmējdarbībai labvēlīgu vidi. Sociālajiem uzņēmumiem bija iespēja piedalīties astoņu mēnešu sociālās uzņēmējdarbības inkubācijas programmā. Fiziskas personas, kurām bija ideja par sociālo uzņēmējdarbību, vai kuras īstenoja kādu sociālu projektu un vēlējās to pārvērst ilgtspējīgā, pelnošā biznesā, varēja piedalīties sociālās uzņēmējdarbības akcelerācijas

programmā. Tāpat sociālās uzņēmējdarbības interesentiem, ideju autoriem un uzsācējiem sociālā biznesa jomā tika piedāvāts intensīvs bezmaksas e-apmācību kurss veiksmīgai sociālās uzņēmējdarbības sākšanai “Sociālās uzņēmējdarbības skola”. Aktivitāšu cikla ietvaros visās 43 Latvijas pašvaldībās notika informatīvie semināri par sociālās uzņēmējdarbības attīstību un sociālo uzņēmumu piesaistīšanu pašvaldības funkciju pildīšanai. Tāpat 5 Latvijas pilsētās notika darbnīcas reģiona pašvaldību pārstāvjiem “Sociāli atbildīgi publiskie iepirkumi – ieguvumi, riski, piemēri, prakse”.

16. Sociālā uzņēmuma likumā paredzēts vairāku veidu atbalsts sociālajiem uzņēmumiem:

- sociālie uzņēmumi var neiekļaut UIN bāzē vairāku veidu izdevumus, kas nav saistīti ar saimniecisko darbību, bet ir vērsti uz uzņēmuma sociālā mērķa sasniegšanu. Diemžēl sociālie uzņēmumi minimāli izmanto šo atvieglojuma veidu;

- Likums paredz iespēju publiskām personām atbalstīt sociālos uzņēmumus vairākos veidos. Pašvaldības var piešķirt sociālajiem uzņēmumiem nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus. Publiskās personas var bez atlīdzības nodot sociālajam uzņēmumam īpašumā savu kustamo mantu, piemēram, datortehniku, mēbeles un tamlīdzīgus priekšmetus. Publiskās personas un to kapitālsabiedrības var nodot sociālajiem uzņēmumiem bezatlīdzības lietošanā savus īpašumus (gan kustamos, gan nekustamos). Pēdējais no minētajiem ir praksē visplašāk pielietotais atbalsta veids, kad pašvaldības nodod sociālajiem uzņēmumiem savas telpas, nerasot par tām īres naudu;

- sociālie uzņēmumi ir tiesīgi nodarbināt brīvprātīgos. 2023. gadā 62 sociālajos uzņēmumos darbojās 957 brīvprātīgā darba veicēji. Brīvprātīgais darbs ir iespēja ne vien dot labumu citiem, bet arī iegūt pieredzi un zināšanas pozitīvas sociālās ietekmes radīšanā.

17. Lai arī Publisko iepirkumu likumā ir paredzētas sociālās klauzulas sociālo uzņēmumu plašākai iesaistīšanai un sociāli atbildīgu publisko iepirkumu veicināšanai, nepieciešams turpināt iesākto darbu pie sociālo klauzulu plašākas izmantošanas publiskajos iepirkumos.

18. 2023. gada novembrī Eiropas Padome pieņēma *Ieteikumu par sociālās ekonomikas pamatnosacījumu izstrādi*, kura mērķis ir sekmēt piekļuvi darba tirgum un sociālo iekļaušanu, atbalstot dalībvalstis sociālās ekonomikas (tā aptver sociālos uzņēmumus, NVO, kooperatīvās sabiedrības) veicināšanā un normatīvā regulējuma, kas sekmē sociālās ekonomikas attīstību, pilnveidošanā. Saskaņā ar Ieteikumu dalībvalstīm ir jāpieņem jaunas vai jāpilnveido esošās sociālās ekonomikas stratēģijas vai jāintegre sociālā ekonomika atbilstošās stratēģijās un politiku pasākumos. Patlaban Latvijā nav sociālās ekonomikas stratēģijas, taču, ņemot vērā Eiropas Padomes ieteikumu, Labklājības ministrija ir uzsākusi darbu pie Latvijas Sociālās ekonomikas plāna 2026.–2029. gadam izstrādes. Plāna mērķis ir atbalstīt un attīstīt sociālo ekonomiku, veicinot tās ieguldījumu valsts sabiedriskajā un ekonomiskajā dzīvē.

1. Sociālie uzņēmumi Latvijā

1.1. Sociālā uzņēmuma definīcija

Kopš 2018. gada sociālo uzņēmumu darbību Latvijā regulē Likums. Likuma 2. pants definē sociālo uzņēmumu kā SIA, kurai šajā likumā noteiktajā kārtībā piešķirts sociālā uzņēmuma statuss un kura veic saimniecisko darbību, kas rada labvēlīgu un nozīmīgu sociālo ietekmi, nodarbinot mērķa grupas vai uzlabojot dzīves kvalitāti sabiedrības grupām, kuru dzīvi ietekmē sabiedrībai būtiskas problēmas (piemēram, sociālo, veselības aprūpes vai izglītības pakalpojumu sniegšana, kā arī specializētu preču ražošana), vai veicot citas sabiedrībai nozīmīgas darbības, kas rada ilgstošu pozitīvu sociālo ietekmi (piemēram, iekļaujošas pilsoniskas sabiedrības veidošana, atbalsts zinātnei, vides aizsardzība un saglabāšana, dzīvnieku aizsardzība vai kultūras daudzveidības nodrošināšana).

1.2. Sociālā uzņēmuma statuss

1.2.1. Sociālā uzņēmuma statusa piešķiršana

Sociālā uzņēmuma statusu var iegūt tikai SIA, kas iesniegumā par sociālā uzņēmuma statusa iegūšanu apliecina atbilstību sociālā uzņēmuma definīcijai. Kritērijus sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai nosaka Likums.

Turpmāk uzskaitīti SIA atbilstības kritēriji sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai:

1) saskaņā ar VID administrēto nodokļu (nodevu) parādnieku datubāzē pieejamo informāciju tai nav nodokļu, nodevu, tai skaitā VSAOI, parādu, kas kopsummā pārsniedz 150 *euro*;

2) tai nav pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process vai uzsākta likvidācija, tās saimnieciskā darbība nav apturēta vai pārtraukta;

3) tā nav uzskatāma par administratīvi sodītu par pārkāpumu:

a) nodokļu jomā, ja tas saistīts ar informatīvās deklarācijas par darba ņēmējiem iesniegšanas termiņa neievērošanu,

b) darba tiesisko attiecību jomā, ja tas saistīts ar darba līguma nenoslēgšanu rakstveida formā vai valsts noteiktās minimālās mēneša darba algas nenodrošināšanu, vai atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpšanu,

c) darba aizsardzības jomā, ja tas saistīts ar darbā notikuša nelaimes gadījuma neizmeklēšanu, kura rezultātā nodarbinātajam radušies smagi veselības traucējumi vai iestājusies viņa nāve, vai ja tas saistīts ar pārkāpumu, kas rada tiešus draudus nodarbināto drošībai un veselībai,

d) patērētāju tiesību aizsardzības jomā, izņemot gadījumu, kad pārkāpums ir novērsts un SIA darbība ir savienojama ar sociālā uzņēmuma statusu,

e) sociālā uzņēmuma darbības jomā, izņemot gadījumu, kad pārkāpums ir novērsts un SIA darbība ir savienojama ar sociālā uzņēmuma statusu;

4) tā pēdējā gada laikā (izņemot gadījumu, kad likumā paredzēts ilgāks sodāmības vai pārkāpuma konstatēšanas juridisko seku termiņš) nav izdarījusi būtisku pārkāpumu negodīgas komercprakses, reklāmas vai sociālā uzņēmuma darbības jomā vai citu būtisku pārkāpumu, kas radījis vai varēja radīt kaitējumu mērķa grupas personai;

5) tās statūtos noteiktie mērķi atbilst Likuma mērķim un tā veic saimniecisko darbību, kas rada labvēlīgu un nozīmīgu sociālo ietekmi, nodarbinot mērķa grupas vai uzlabojot dzīves

kvalitatī sabiedrības grupām, kuru dzīvi ietekmē sabiedrībai būtiskas problēmas (piemēram, sociālo, veselības aprūpes vai izglītības pakalpojumu sniegšana, kā arī specializētu preču ražošana), vai veicot citas sabiedrībai nozīmīgas darbības, kas rada ilgstošu pozitīvu sociālo ietekmi (piemēram, iekļaujošas pilsoniskas sabiedrības veidošana, atbalsts zinātnei, vides aizsardzība un saglabāšana, dzīvnieku aizsardzība vai kultūras daudzveidības nodrošināšana);

6) tās dalībnieku sapulce ir pieņēmusi lēmumu par sociālā uzņēmuma statusa iegūšanu. Dalībnieku sapulces lēmums par sociālā uzņēmuma statusa iegūšanu ir pieņemts, ja par to nodotas ne mazāk kā divas trešdaļas no sapulcē pārstāvētajām balsīm un statūtos nav noteikts lielāks šāda lēmuma pieņemšanai nepieciešamais balsu skaits;

7) tā iegūto peļņu nesadala, bet iegulda statūtos noteikto mērķu sasniegšanai;

8) tā nodarbina vismaz vienu algotu darbinieku;

9) uzņēmuma izpildinstitūcijā, pārraudzības institūcijā vai konsultatīvajā institūcijā, ja tāda izveidota, ir iesaistīts mērķa grupas pārstāvis vai mērķa grupu pārstāvošas biedrības vai nodibinājuma pārstāvis, vai konkrētās jomas eksperts.

SIA statūtos noteiktajiem mērķiem jāatbilst Likuma mērķim, kas ir veicināt sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu un sekmēt mērķa grupu nodarbinātību, radot labvēlīgu sociālo ietekmi radošu saimnieciskās darbības vidi, kā arī uzņēmumam jāatbilst citiem Likumā noteiktajiem kritērijiem, turklāt atbilstība jānodrošina visā sociālā uzņēmuma darbības laikā.

1.2.2. Sociālā uzņēmuma statusa zaudēšana

SIA var zaudēt sociālā uzņēmuma statusu, to atceļot vai atņemot. Ja uzņēmums turpmāk nevēlas pildīt sociālajiem uzņēmumiem uzliktās prasības, tad tas var atteikties no sociālā uzņēmuma statusa. Sociālā uzņēmuma statusu atceļ šādos gadījumos:

- ir saņemts sociālā uzņēmuma iesniegums par statusa atcelšanu;
- ir izbeigta sociālā uzņēmuma darbība, vai pieņemts lēmums par uzņēmuma reorganizāciju.

Līdz 2024. gada beigām sociālā uzņēmuma statuss atcelts 65 uzņēmumiem – pamatojoties uz sociālā uzņēmuma iesniegumu. Galvenie atteikšanās no sociālā uzņēmuma statusa iemesli: sociālais uzņēmums nav uzsācis saimniecisko darbību, sociālais uzņēmums saņēmis Altum atteikumu piešķirt grantu, mainījušās uzņēmuma prioritātes un sociālajiem uzņēmumiem noteiktie ierobežojumi traucē uzņēmuma attīstību.

Sociālā uzņēmuma statusu var atņemt, ja konstatēta neatbilstība Likumā noteiktajām prasībām vai nav izpildīti darbības rādītāji. Savukārt, ja konstatēta neatbilstība Likumā noteiktajām prasībām vai nav izpildīti darbības rādītāji, tomēr sociālā uzņēmuma darbība ir savienojama ar sociālā uzņēmuma statusu, tad LM nosaka termiņu pārkāpumu vai neatbilstību novēršanai vai sociālā uzņēmuma darbības pilnveidei, lai turpmāk nepieļautu pārkāpumus vai neatbilstības. Sociālajam uzņēmumam ir pienākums noteiktajā termiņā iesniegt LM informāciju, kas apliecina konstatēto pārkāpumu vai neatbilstību novēršanu un sociālā uzņēmuma darbības pilnveidi. Ja tomēr noteiktajā termiņā pārkāpums vai neatbilstība nav novērsti vai ja turpmākā sociālā uzņēmuma darbība nav savienojama ar sociālā uzņēmuma statusu izdarīto pārkāpumu vai neatbilstību dēļ, LM atņem sociālā uzņēmuma statusu.

Sociālā uzņēmuma statusu var atņemt šādos gadījumos: nav iesniegts gada darbības pārskats, nav izpildīta prasība par vismaz viena darbinieka nodarbināšanu, uzņēmums nav izpildījis vismaz 50% no iesniegumā (iepriekšējā gada darbības pārskatā) norādītajiem sociālā mērķa sasniegšanai izvirzītajiem uzdevumiem, nav pievienoti dokumenti, kuri apliecinātu darbības pārskatā izvirzīto uzdevumu izpildi, nav informācijas par sociālās ietekmes kvalitatīvajiem rādītājiem – uzņēmuma radītām pārmaiņām noteiktām sabiedrības grupām vai

sabiedrībai kopumā. Līdz 2024. gada beigām sociālā uzņēmuma statuss atņemts 21 uzņēmumam.

1.3. Sociālo uzņēmumu apskats

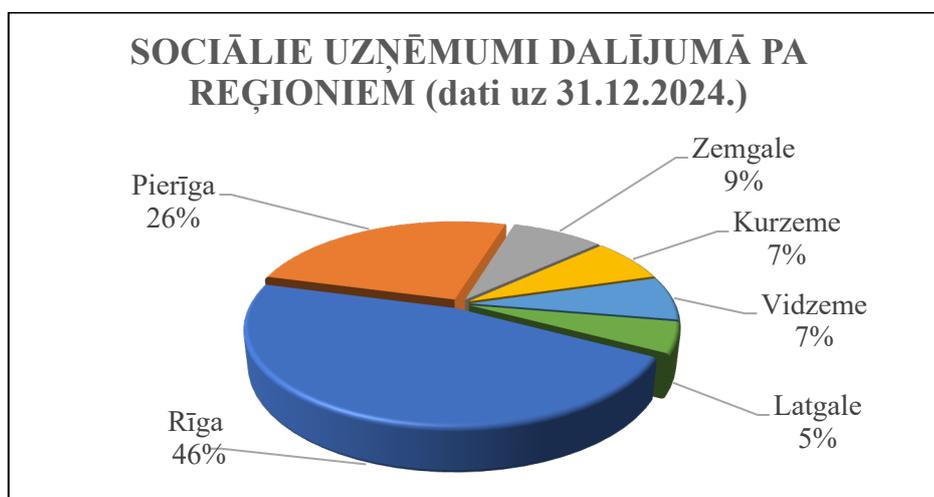
Šobrīd Latvijā ir radīta vide un atbalsta sistēma turpmākai sociālās uzņēmējdarbības attīstībai. Kopš Likuma stāšanās spēkā 2018. gada 1. aprīlī līdz 2024. gada beigām sociālā uzņēmuma statusu ir ieguvuši 322 uzņēmumi, no tiem 2024. gada beigās aktīvi bija 235 sociālie uzņēmumi, bet 87 uzņēmumiem statuss dažādu iemeslu dēļ ticis atcelts vai atņemts (šajā nodaļā apkopotu dati uz 2024. gada beigām, ja nav norādīts citādi). Pieaugošais sociālo uzņēmumu skaits liecina, ka arvien lielāka uzņēmēju daļa ir gatava iesaistīties dažādu sociālo problēmu risināšanā, nosakot to par savas uzņēmējdarbības galveno mērķi.

1.3.1. Sociālo uzņēmumu reģionālais izvietojums

2024. gada nogalē sociālie uzņēmumi darbojās visā Latvijas teritorijā, taču no kopējā sociālo uzņēmumu skaita 235: vislielākā daļa – 46 % jeb 109 uzņēmumi atradās Rīgā, vēl 26 % jeb 60 uzņēmumi bija Pierīgā. 9 % jeb 20 uzņēmumi bija Zemgalē, pa 7 % jeb 17 uzņēmumiem atradās Vidzemē un Kurzemē, bet atlikušie 5 % jeb 12 uzņēmumi bija Latgalē.

Neskatoties uz to, ka vairums jeb 70 % no sociālo uzņēmumu kopējā skaita darbojās Rīgā un Pierīgā, pēdējo trīs gadu laikā (no 31.12.2021. līdz 31.12.2024.) bija vērojams neliels sociālo uzņēmumu aktivitātes pieaugums Vidzemē (no 5 % līdz 7 %) un Latgalē (no 4 % līdz 5 %), kamēr Kurzemē aktivitāte samazinājās (no 11 % līdz 7 %).

1. attēls

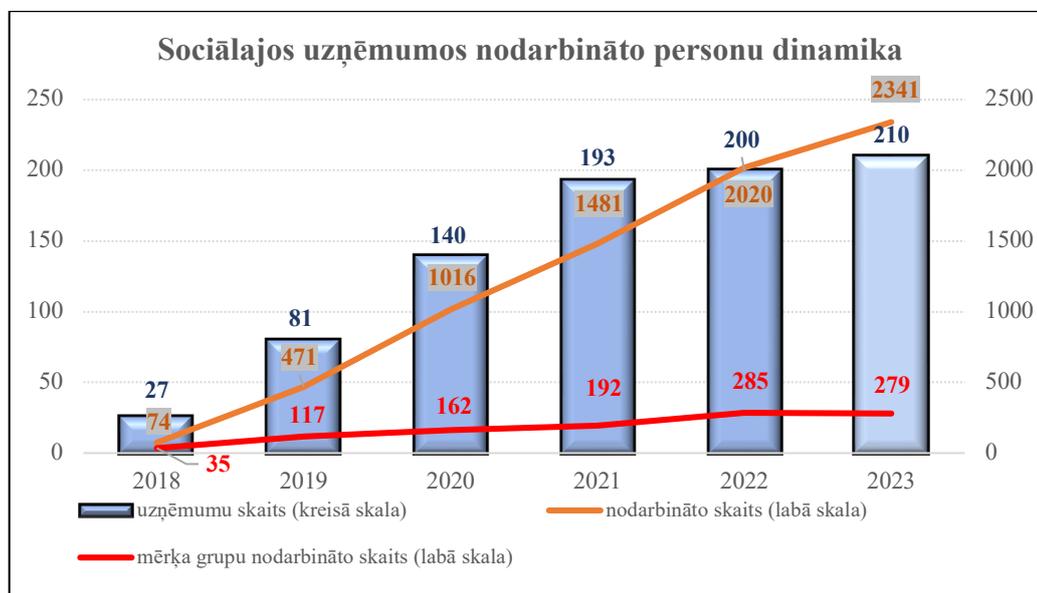

Datu avots: LM

Uzņēmējdarbības attīstību reģionos joprojām kavē atbilstošas infrastruktūras trūkums, demogrāfiskās attīstības tendences (teritorijās ar zemu ekonomisko aktivitāti iedzīvotāju skaits samazinās straujāk gan migrācijas, gan arī mirstības un dzimstības rādītāju dēļ), līdz ar to novērojams darbaspēka trūkums un darbaspēka neatbilstība darba tirgus prasībām. Savukārt Rīgas reģiona atrašanās vieta, galvaspilsētas faktors, iedzīvotāju skaits un lielā tirgus ietilpība joprojām ir galvenie faktori, kas nosaka šā reģiona pievilcību. Sociālās uzņēmējdarbības attīstība pārējos reģionos ir svarīga gan nodarbinātības veicināšanai, gan iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai.

Sociālo uzņēmumu nodarbinātības dinamikā kopumā vērojama pozitīva tendence. Sociālajos uzņēmumos uz darba līguma pamata nodarbināto skaits pastāvīgi auga un 2023. gada nogalē sasniedza 2341 darbinieku. Arī mērķa grupu nodarbināto skaitam ir pozitīva tendence, un 2023. gada nogalē kopā tika nodarbināti 279 mērķa grupu darbinieki.

2. attēls

Datu avots: LM, Uzņēmumu reģistrs

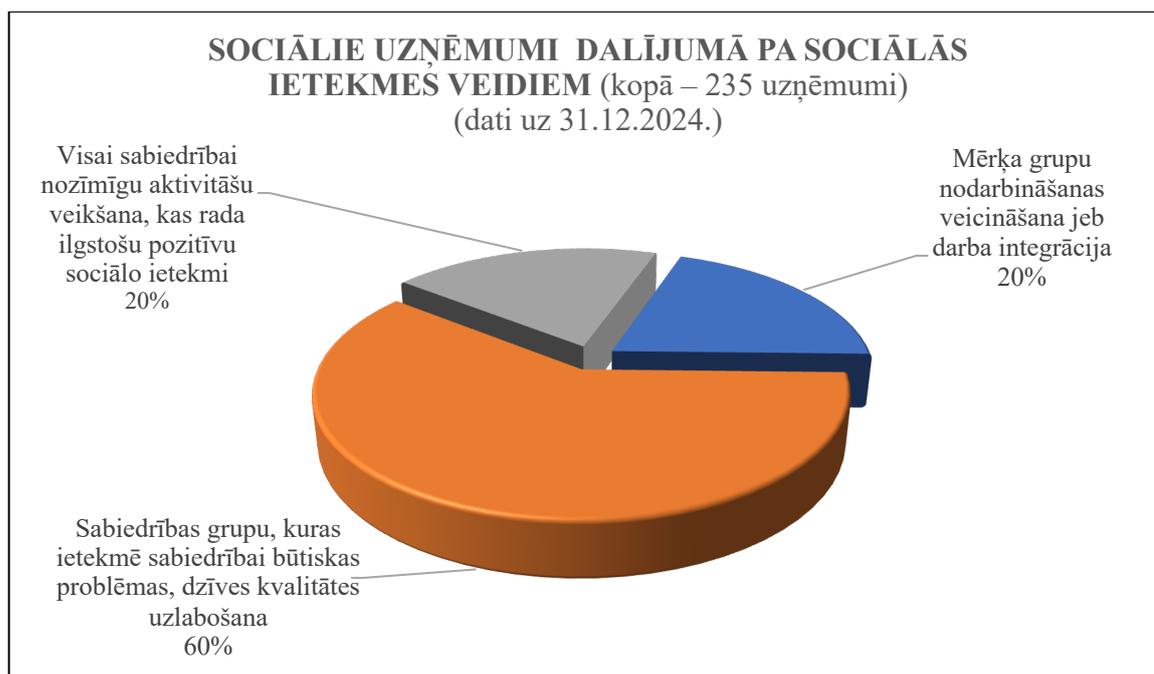
Lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir jaundibināti vai salīdzinoši jauni (izveidoti pēdējo 2-5 gadu laikā) un nodarbina līdz pieciem darbiniekiem.

1.3.2. Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālie uzņēmumi statūtos noteiktos sociālos mērķus sasniedz un rada labvēlīgu sociālo ietekmi trīs galvenajos virzienos:

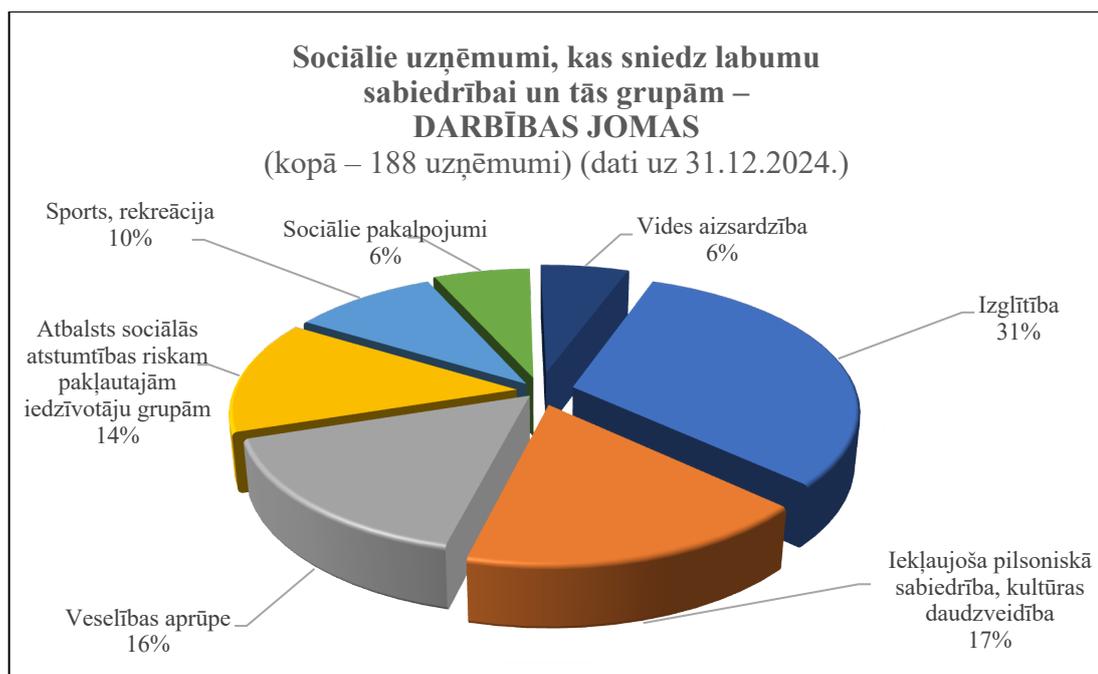
- mērķa grupu nodarbinātības veicināšana jeb darba integrācija;
- sabiedrības grupu, kuru dzīvi ietekmē sabiedrībai būtiskas problēmas, dzīves kvalitātes uzlabošana, sniedzot pakalpojumus vai izgatavojot preces;
- visai sabiedrībai nozīmīgu aktivitāšu veikšana, kas rada ilgstošu pozitīvu sociālo ietekmi.

Populārākā sociālo uzņēmumu darbības joma ir pakalpojumu sniegšana mērķa grupām vai paša komersanta noteiktām sabiedrības grupām, kuru dzīvi ietekmē sabiedrībai būtiskas problēmas. Šajā jomā darbojās 142 uzņēmumi jeb 60 % no sociālajiem uzņēmumiem (skatīt 3. attēlu). Darba integrācijas jomā darbojās 47 uzņēmumi (20 %), visai sabiedrībai nozīmīgu problēmu risināšanas jomā – 46 uzņēmumi (20 %).

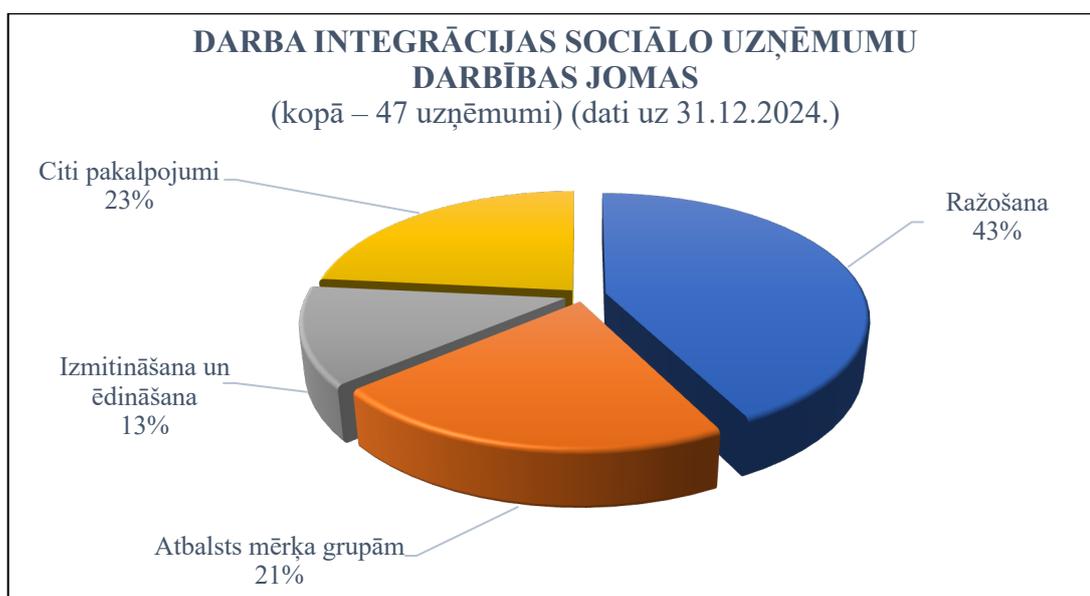
Datu avots: LM

Sociālo uzņēmumu, kuri uzlabo dzīves kvalitāti sabiedrības grupām vai veic visai sabiedrībai nozīmīgas aktivitātes, darbības jomu spektrs ir plašs (skatīt 4. attēlu). Pēdējo gadu laikā audzis to uzņēmumu īpatsvars, kas darbojas izglītības jomā. Tās ir pirmskolas un vispārējās izglītības iestādes, kas īsteno iekļaujošas izglītības pieeju, izmantojot alternatīvas un inovatīvas metodes, bērnu un jauniešu interešu izglītības iestādes, pieaugušo neformālās izglītības iestādes, kā arī sociālie uzņēmumi, kas organizē informatīvi izglītojošus pasākumus un programmas – kopā 59 sociālie uzņēmumi. Salīdzinoši liels ir to uzņēmumu īpatsvars (32 uzņēmumi jeb 17%), kas darbojas pilsoniskās sabiedrības veidošanas un kultūras daudzveidības nodrošināšanas jomā, radot mākslas un dokumentālās filmas, raidījumus, reportāžas un citus materiālus, kuros atspoguļoti sociāli nozīmīgi jautājumi un notikumi, attīstot publiskus elektroniskās līdzdalības rīkus būtisku pārmaiņu ierosināšanai un sabiedrības viedokļu apvienošanai, veicina dažādu muzikālu žanru un muzikālā teātra tradīciju atdzimšanu un attīstību. 30 uzņēmumi (16%) rada būtisku sociālo ietekmi medicīnas un veselības aprūpes jomā, nodrošinot bērnu un pieaugušo ar retām slimībām ārstēšanu, ārstniecības un sociālo pakalpojumu sniegšanu onkoloģijas pacientiem, ar jaunāko tehnoloģiju palīdzību veicina insulta pārcietušo cilvēku atlabšanu un reintegrāciju sabiedrībā, sniedz mūsdienīgu, uz zinātniskiem pierādījumiem balstītu psihosociālo rehabilitāciju bērniem un pusaudžiem, veicina veselīga uztura paradumu ieviešanu. Nozīmīga daļa sociālo uzņēmumu (26 uzņēmumi jeb 13%) priekšplānā izvirza pakalpojumu sniegšanu ar mērķi nodrošināt to pieejamību finansiāli mazāk labvēlīgā situācijā esošām personām, personām ar īpašām vajadzībām, ģimenēm, kurās aug bērni ar īpašām vajadzībām, risinot sociālās atstumtības problēmas. Pateicoties sociālajiem uzņēmumiem, uzmanība tiek pievērsta vides jautājumiem, kas ir ļoti aktuāla problēma globālā mērogā.

Datu avots: LM

Darba integrācijas jomā darbojas 47 uzņēmumi jeb 20 % no Reģistrā iekļautajiem uzņēmumiem. Šo uzņēmumu sociālais mērķis ir nodarbināt sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu personas. Darba integrācijas sociālie uzņēmumi darbojas dažādās jomās gan dažādu preču ražošanā (43 %), gan pakalpojumu sniegšanā (57 %). Biežāk sastopamie no sniegtajiem pakalpojumiem ir atbalsts sociālās atstumtības riskam pakļautajām grupām, kā arī ēdināšanas un izmitināšanas pakalpojumi. Neskatoties uz to, ka lielākā daļa jeb 57 % darba integrācijas uzņēmumu darbojas pakalpojumu jomā (skatīt 5. attēlu), arvien pieaug ražojošu uzņēmumu skaits, kas 2024. gada nogalē sasniedza 20.

Datu avots: LM

1.3.3. Mērķa grupu nodarbinātie sociālajos uzņēmumos

Kopš Likuma stāšanās spēkā sociālajos uzņēmumos uzsākuši darbu 564 mērķa grupu darbinieki¹ (274 sievietes un 290 vīrieši), to skaitā 333 personas ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem, 116 personas ir bijušie vai esošie ieslodzītie, 70 personas ir bijušie bezdarbnieki, 19 Ukrainas civiliedzīvotāji, 10 vecāki (vai aizbildņi), kas aprūpē bērnu ar invaliditāti, un no pārējām mērķa grupām – līdz četriem darbiniekiem. Dažādu iemeslu dēļ darbu sociālajos uzņēmumos ir pārtraukuši 278 mērķa grupas darbinieki (pārtrauktas darba attiecības, uzņēmums zaudējis sociālā uzņēmuma statusu). Nelielā apmērā ir novērojama mērķa grupas darbinieku rotācija, pārejot no viena sociālā uzņēmuma uz otru. Tas rada pozitīvu konkurenci mērķa grupu darbinieku vidū un uzlabo iespēju atrast savām spējām, prasmēm un vēlmēm piemērotāku darba vietu.

2023. gada nogalē² 201 Latvijas sociālajā uzņēmumā kopā strādāja 2341 nodarbinātais, t.sk. 285 mērķa grupu personas (149 sievietes un 136 vīrieši). 2024. gada laikā, neskatoties uz sociālo uzņēmumu skaita palielināšanos, nodarbināto mērķa grupu personu skaits palika gandrīz nemainīgs, un 2024. gada nogalē 235 sociālajos uzņēmumos kopā strādāja 286 mērķa grupas personas. Sīkāka informācija par mērķa grupu nodarbinātajiem sniegta 1. tabulā.

1. tabula

Sociālajos uzņēmumos nodarbinātās mērķa grupas

Nr.	Mērķa grupa (saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 173)	Nodarbināto personu skaits uz		
		30.04.2020.	31.12.2021.	31.12.2024.
1.	Personas ar invaliditāti	47	144	163
2.	Personas ar garīga rakstura traucējumiem	6	5	5
3.	Ieslodzītie vai personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas	4	6	62
4.	Bezdarbnieki, kuriem ir apgādājamie, bezdarbnieki, kas vecāki par 54 gadiem, un ilgstošie bezdarbnieki	9	27	34
5.	Vecāki vai aizbildnis, kas aprūpē bērnu ar invaliditāti	-	3	7
6.	Ukrainas civiliedzīvotāji*	-	-	6
7.	Personas, kas aprūpē bērnu pēc pilngadības sasniegšanas, mazbērnu, brāli, pusbrāli, māsu, pusmāsu, vecāku, vecvecāku vai laulāto, ja aprūpējamais ir persona, kurai noteikta I invaliditātes grupa, vai persona ar garīga rakstura traucējumiem, kurai noteikta II invaliditātes grupa	-	1	3
8.	Bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni vecumā no 15 gadiem, kā arī šai grupai atbilstošas pilngadīgas personas līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai	1	2	2

¹ Noslēgto darba līgumu skaits; nav unikālas personas.

² Dati par kopējo nodarbināto skaitu 2024. gadā būs pieejami 2025. gada 2. pusgadā – pēc gada pārskatu iesniegšanas (ziņojuma tapšanas laikā par 2024. gadu pieejami vienīgi dati par mērķa grupu nodarbināto skaitu).

9.	Personas, kurām noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam	2	1	1
10.	Etniskā minoritāte romi	0	0	1
11.	Personas ar alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām	0	2	1
12.	Personas, kurām Latvijas Republikā ir piešķirts bēgļa, alternatīvais vai bezvalstnieka statuss	0	0	1
13.	Personas, kuru dzīvesvieta ir deklarēta naktspatversmē	0	0	0
14.	Cilvēktirdzniecības upuri	0	0	0
Kopā:		69	191	286

* Šī mērķa grupa noteikta Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā, 7. panta desmitā daļa.
Datu avots: LM

Līdz šim sociālie uzņēmumi nav nodarbinājuši personas no tādām mērķa grupām kā cilvēktirdzniecības upuri un personas, kuru dzīvesvieta ir deklarēta naktspatversmē. Tas attiecīgajām mērķa grupām varētu būt saistīts ar personu nevēlēšanos izpaust sensitīvu informāciju un personu dzīvesveida nesaderību ar nodarbinātā statusu.

Līdzšinējā pieredze rāda, ka sociālajiem uzņēmumiem nepieciešama papildu motivācija veidot darba integrācijas sociālos uzņēmumus. Bieži vien darba devēji nav ieinteresēti pieņemt darbā personas ar invaliditāti, īpaši ar smagiem garīga rakstura traucējumiem, jo darbiniekiem ar invaliditāti ir zemākas darbaspējas un nepieciešams pastāvīgi nodrošināt atbalsta personu, kura palīdz šādai personai ar smagāku invaliditāti iekļauties sabiedrībā un veikt uzticētos pienākumus, līdz ar to darba devējiem rodas papildu izdevumi. Sociālie uzņēmumi parasti nodarbina personas no tādas mērķa grupas, kuru labi pārzina, un bieži vien nav iespējams organizēt nodarbinātību tā, lai varētu darbiniekam ar samazinātu produktivitāti nodrošināt pietiekamu atalgojumu un vēl nosegt atbalsta personāla izmaksas. Ja salīdzinoši nelielu produktivitātes zudumu varētu kompensēt ar valsts atbalsta maksājumiem, piemēram, VSAOI kompensāciju, tad personu ar smagu invaliditāti nodarbināšanai būtu nepieciešams īpašs tiesiskais regulējums, kas papildus esošajam valsts atbalstam (invaliditātes pensija, pabalsti, atbalsta personas nodrošināšana) ļautu šiem cilvēkiem iesaistīties darba procesā (būt nodarbinātiem) uz īpašiem noteikumiem, kas vērsti ne tik daudz uz atlīdzības nodrošināšanu, cik uz nodarbinātās personas socializāciju un iesaistīšanu darba kolektīvā. Pašreiz specializētās darbnīcas darbojas sociāla pakalpojuma veidā personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras ir pakalpojuma saņēmēji. Būtu jāizskata iespēja nodrošināt darbošanās iespēju iekļaujošās darbavietās personām ar smagu invaliditāti, garīga rakstura traucējumiem, iespējams, arī personām ar atkarībām, kuras kopā ar atbalsta personu un citiem darba integrācijas sociālajā uzņēmumā nodarbinātajiem veiktu savām spējām atbilstošus darbus, vienlaikus iesaistoties preču ražošanā vai pakalpojumu sniegšanā, kas nepieciešami tirgum un dod ieņēmumus. Šis būtu atšķirīgs darba integrācijas sociālā uzņēmuma paveids, kura darbībai būtu nepieciešams īpašs tiesiskais regulējums, kā arī finanšu atbalsts izdevumu daļējai segšanai.

1.4. Sociālo uzņēmumu komisija

Lai izvērtētu pretendentu atbilstību sociālā uzņēmuma statusam vai reģistrēta sociālā uzņēmuma darbību, sniegtu motivētu atzinumu par pretendenta atbilstību sociālā uzņēmuma

statusam, kā arī izvērtētu Sociālā uzņēmuma iepriekšējā gada darbības pārskatus (turpmāk tekstā – GDP), atbilstoši Likuma un Ministru kabineta noteikumu Nr. 101 prasībām, LM 2024. gadā izveidoja jaunu Sociālo uzņēmumu komisijas sastāvu.

Komisija ir koleģiāla konsultatīva institūcija 10 dalībnieku sastāvā: piecas pilnvarotas amatpersonas no ministrijām (LM, FM, EM, VARAM, KM) un pieci konkursa kārtībā izraudzīti NVO pārstāvji. Komisiju vada LM izvirzītais pārstāvis, bet Komisijas priekšsēdētāja vietnieks tiek ievēlēts no NVO pārstāvju vidus. Komisijas sekretariāta funkciju veic projekta "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai" darbinieks.

Komisijas sastāvs tiek apstiprināts uz triju gadu periodu. 2024. gada maijā beidzās Komisijas otrā sastāva darbības termiņš un darbu sāka jaunais – trešais (2024–2027) Komisijas sastāvs. Konkursa kārtībā izraudzītie pieci NVO pārstāvji pārstāv Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociāciju, nodibinājumu "Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Jauniešu centrs", Svētā Lūkas atbalsta biedrību, Biedrību "Cerību spārni" un Reģionālo attīstības centru apvienību.

Saskaņā ar Likuma 6. panta ceturtajā daļā noteikto Komisijas locekli, kas pārstāv NVO, par darbu Komisijā saņem atlīdzību. Saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 20. februāra noteikumiem Nr. 101 „Noteikumi par Sociālo uzņēmumu komisiju”, LM nodrošina biedrību un nodibinājumu pārstāvju atlīdzību un kompensācijas par darbu Komisijā. Komisijas locekļu atlīdzībai, tai skaitā ceļu izdevumu kompensācijām, plānotais finansējums apakšprogrammas 97.01.00 "Labklājības nozares vadība un politikas plānošana" ietvaros 2024.–2027. gadā ir 13 000 euro gadā. Sakarā ar prognozēto gada darbības pārskatu un sociālo uzņēmumu statusa iesniegumu skaita palielināšanos, nākošajam Komisijas darbības periodam nepieciešamais finansējums gadā ir 24 000 euro gadā (atlīdzības un VSAOI). Ja izmaksājamās atlīdzības pārsniegs paredzēto finansējumu, pieauguma starpību nodrošinās apakšprogrammas ietvaros, veicot izdevumu pārstrukturizēšanu un prioritēšanu un pieaugumu sedzot no atalgojuma fonda ietaupījuma saistībā ar darbnespēju vai īslaicīgām vakancēm.

Darba stundas tarifa likme NVO komisijas locekļiem pirms nodokļu nomaksas ir 15,16 *euro*, rēķinot, ka katra sociālā uzņēmuma statusa iesnieguma izskatīšanai un katra sociālā uzņēmuma gada darbības pārskata izvērtēšanai tiek patērēta viena stunda.

Katru gadu palielinoties izskatāmo GDP skaitam, pieaug Komisijas darba apjoms (2. tabula). Attiecīgi pieaug arī nepieciešamība pēc valsts budžeta finansējuma Komisijas locekļu atlīdzībai – no 13 000 *euro* 2018.–2024. gadā līdz 20 833 *euro* 2025. gadā. 2023. gadā izskatīto sociālā uzņēmuma statusa iesniegumu skaits bija nokrities līdz 12, bet 2024. gadā aktivitāte atkal palielinājās un tika izskatīti 52 iesniegumi. Sociālā uzņēmuma statusa iesniegumu skaita pieplūdums izteikti korelē ar Altum finansējuma pieejamību. Pieaugot sociālo uzņēmumu skaitam, vienlaikus pieaug arī to uzņēmumu skaits, kuri dažādu iemeslu dēļ vēlas atteikties no sociālā uzņēmuma statusa vai statuss ir jāatņem.

2024. gadā notika 15 Komisijas sēdes, no tām 13 tika organizētas attālināti "Zoom" platformā, bet 2 sēdes notika klātienē.

Kopš 2020. gada Sociālo uzņēmumu gada darbības pārskatu izskatīšana notiek triju nedēļu sagatavošanas ciklā, bet sociālā uzņēmuma statusa iesniegumu izskatīšana četru nedēļu ciklā vai reizi mēnesī. GDP izskatīšanas laikā sociālā uzņēmuma statusa iesniegumi, ja tādi ir, tiek izskatīti Komisijas sēdēs reizi 3 nedēļās, kopā ar GDP.

Lai izvērtētu sociālā uzņēmuma statusa iesniegumus, tiek izmantotas Sociālās ietekmes izvērtēšanas matricas, bet sociālo uzņēmumu GDP izvērtēšanai – tabulas. Tabulās tiek

apkopota Komisijas atzinuma sagatavošanai nepieciešamā informācija: Komisijas locekļu izvērtējums un viedoklis un Komisijas lēmums par katru GDP.

2. tabula

Komisijas sēžu un izskatāmo iesniegumu/pārskatu skaits 2018.–2024. gadā

Rādītājs \ Gads	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Sēžu skaits	10	15	18	17	16	15	15
Izskatīto jautājumu skaits (iesniegumi + darbības pārskati)	40	98	191	208	239	224	243
Izskatīto iesniegumu skaits, tai skaitā:							
- piešķirts statuss	33	56	69	61	44	13	50
- atteikts statuss vai pretendents atsaucis iesniegumu	7	15	17	8	4	0	2
Izskatīto darbības pārskatu skaits, tai skaitā:							
- atbilst statusam	-	24	71	117	171	191	184
- statuss atcelts vai atņemts	-	3	10	13	20	10	12

Datu avots: LM

Informācija par Komisijas funkcijām, darba organizāciju un Komisijas sastāvu atrodama LM mājaslapā. Informācija par Komisijas sēdes darba kārtību LM mājaslapā³ tiek ievietota nedēļu pirms sēdes.

1.5. Sociālo uzņēmumu reģistrs

Detalizēta informācija par tām SIA, kurām piešķirts, atņemts vai atcelts sociālā uzņēmuma statuss, tiek uzkrāta Reģistrā. Līdz 9.1.1.3. pasākuma īstenošanas pabeigšanai Reģistrā bija iekļauti arī dati par biedrībām, nodibinājumiem un SIA – pasākuma dalībniekiem, kuriem bija piešķirts statuss un finanšu atbalsts pirms 2018. gada 1. aprīļa, kad stājās spēkā Likums.

Šobrīd 4.3.3.3. pasākuma ietvaros tiek izstrādāta jauna Reģistra versija – kā informācijas sistēmas SPOLIS komponente, paredzot vairākas priekšrocības: izveidots brīvās formas pieteikums, par reģistrēšanu atbildīgie LM darbinieki var patstāvīgi ievadīt un aktualizēt informāciju Reģistrā. Ir nodrošinātas biežāk lietotās saskarnes informācijas sistēmas SPOLIS Reģistra datu apmaiņai ar ārējām informācijas sistēmām, tai skaitā ar VID (par mērķa grupu darbinieku nodarbinātību un noslodzi), Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi, Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisiju un NVA.

³ www.lm.gov.lv/lv/socialo-uznemumu-komisija-0

Nemot vērā, ka katru gadu sociālo uzņēmumu skaits palielinās, Reģistra izstrāde informācijas sistēmā SPOLIS nodrošinās operatīvu datu apmaiņu ar citām institūcijām, tādējādi nodrošinot sociālā uzņēmuma statusa iesniegumu ātrāku izskatīšanu. Sociālo uzņēmumu reģistrs tiek pilnveidots atbilstoši normatīvā regulējuma izmaiņām.

1.6. Sociālo uzņēmumu uzraudzība – gada darbības pārskatu izvērtēšana

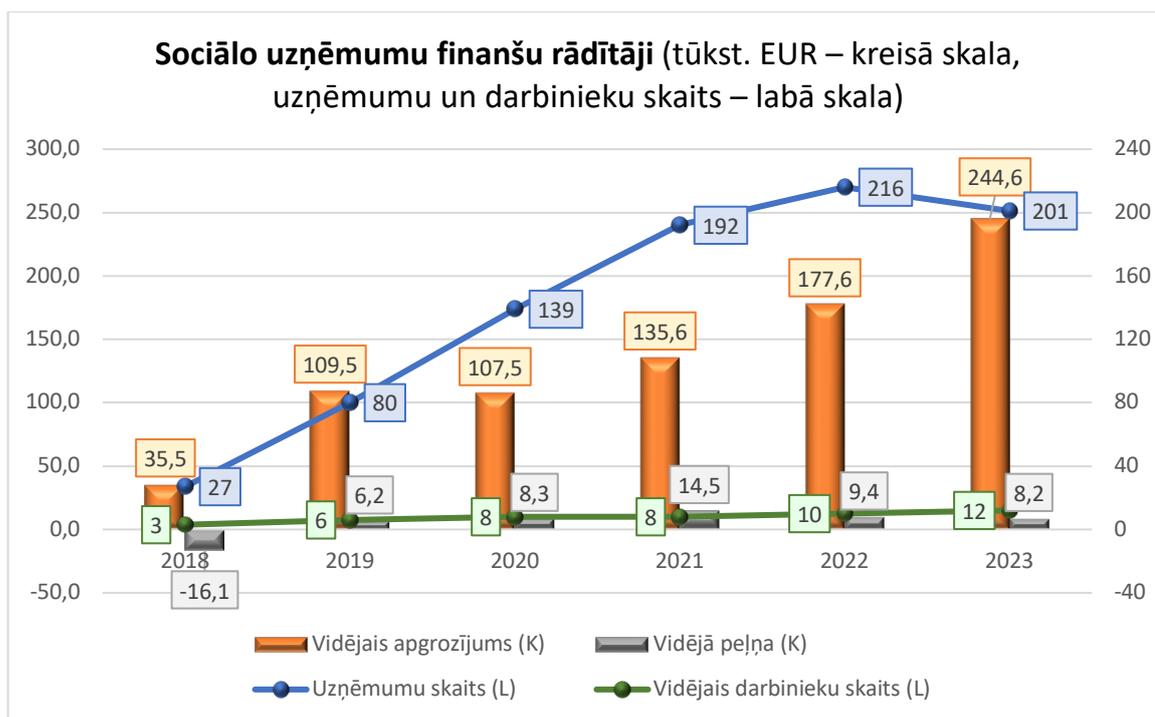
Sociālo uzņēmumu uzraudzība notiek gada griezumā, izvērtējot sociālo uzņēmumu iepriekšējā gada darbības pārskatus un valsts datubāzēs pieejamo informāciju.

Sociālajiem uzņēmumiem katru gadu līdz 1. maijam ir jāiesniedz LM Sociālā uzņēmuma iepriekšējā gada darbības pārskati, tai skaitā pierādījumi, kas apliecina uzņēmuma rādītāju un iepriekš izvirzīto uzdevumu izpildi. Tāpat darbības pārskati atspoguļo sociālā uzņēmuma virzību uz sociālo mērķu sasniegšanu, kas ir svarīgi arī pašiem sociālajiem uzņēmumiem – pašvērtējumam. Tajā iekļauta informācija par sociālo uzņēmumu īstenotajām un plānotajām aktivitātēm, informācija par sociālo uzņēmumu radīto sociālo ietekmi un tās pārbaudes mehānismiem, darbību kavējošiem un veicinošiem faktoriem, finanšu rādītājiem, kā arī sociālā mērķa sasniegšanai kārtējam gadam izvirzītajiem uzdevumiem.

Šajā ziņojumā tiek apskatīti sociālo uzņēmumu darbības pārskati par 2023. gadu, jo 2024. gada darbības pārskatu iesniegšanas termiņš (2025. gada 1. maijs) ziņojuma sagatavošanas laikā vēl nebija pienācis. 2023. gada darbības pārskati bija jāiesniedz 196 sociālajiem uzņēmumiem, bet LM saņēma 183 darbības pārskatus. 10 sociālie uzņēmumi vērsās LM ar lūgumu atcelt sociālā uzņēmuma statusu, 3 uzņēmumiem sociālā uzņēmuma statuss tika atņemts (uzsākts maksātnespējas process, darbības pārskata neiesniegšana).

Attiecībā uz peļņu: 65 % sociālo uzņēmumu (no 197 sociālajiem uzņēmumiem, kas iesniedza VID gada finanšu pārskatu par 2023. gadu) noslēdza 2023. gadu ar peļņu apmērā no 50 *euro* līdz 443 898 *euro*. Tai pašā laikā 34 % uzņēmumi 2023. gadu noslēdza ar zaudējumiem, kuru apmērs bija no 60 *euro* līdz 422 411 *euro*.

Attiecībā uz neto apgrozījumu: 42 % sociālo uzņēmumu gada neto apgrozījums pārsniedza 100 000 *euro*, 17 % sociālo uzņēmumu tas bija no 40 000 *euro* līdz 100 000 *euro* un 41 % sociālo uzņēmumu 2023. gada neto apgrozījums bija zem 40 000 *euro*. Salīdzinājumā pa gadiem sociālo uzņēmumu vidējais neto apgrozījums katru gadu (izņemot 2020. gadu, kad Latvijā bija Covid ierobežojumi) pieaug. Arī sociālo uzņēmumu peļņai bija pieaugoša tendence (ja neskaita 2021. gadu, kad dažu lielāko uzņēmumu finanšu rādītāju svārstību dēļ peļņa strauji paaugstinājās, turpmākajos gados atgriežoties iepriekšējā līmenī). Sociālo uzņēmumu vidējā neto apgrozījuma un vidējās peļņas dinamika parādīta 7. attēlā.

Datu avots: LM, Uzņēmumu reģistrs

Apkopojot nodarbinātības informāciju sociālo uzņēmumu VID iesniegtajos finanšu pārskatos un LM iesniegtajos darbības pārskatos, konstatējams, ka 2023. gadā vairāk nekā trešdaļa jeb 39 % sociālo uzņēmumu nodarbināja no diviem līdz pieciem darbiniekiem. Informācija finanšu pārskatos liecina, ka 2023. gadā 197 sociālajos uzņēmumos strādāja 2 341 darbinieks, tai skaitā:

- 52 sociālajos uzņēmumos tika nodarbināts viens darbinieks;
- 77 sociālajos uzņēmumos tika nodarbināti no diviem līdz pieciem darbiniekiem;
- 22 sociālajos uzņēmumos tika nodarbināti no sešiem līdz 10 darbiniekiem;
- 34 sociālajā uzņēmumā tika nodarbināti no 11 līdz 40 darbiniekiem;
- 12 sociālajos uzņēmumos tika nodarbināti vairāk par 40 darbiniekiem.

Salīdzinājumā ar 2020. gadu par 8 procentpunktiem (no 73 % uz 65 %) samazinājies uzņēmumu skaits, kas nodarbina līdz pieciem darbiniekiem; tas liecina par darbinieku skaita palielināšanos vismazākajos uzņēmumos.

Izvērtējot darbības pārskatus, tiek pārbaudīta uzņēmuma atbilstība Likumā noteiktajiem nosacījumiem, pārskata gadam paša izvirzīto uzdevumu izpilde un zemāk aprakstīto darbības rādītāju izpilde.

MK noteikumos Nr. 173 sociālajiem uzņēmumiem ir noteikti šādi darbības rādītāji:

- darba integrācijas sociālajiem uzņēmumiem mērķa grupas nodarbinātības rādītājs darbības pārskata periodā – vismaz 50 % no visiem nodarbinātajiem (30 % no visiem nodarbinātajiem, bet ne mazāk par 5 mērķa grupas nodarbinātajiem, ja nodarbināto skaits uzņēmumā ir lielāks par 10);
- sociālajiem uzņēmumiem, kuru sociālais mērķis ir pakalpojumu sniegšana vai specializētu preču izgatavošana – ne mazāk kā 30 % no visiem sniegtajiem pakalpojumiem vai saražotajām precēm ir jāsniedz noteiktajai sabiedrības grupai;
- sociālajiem uzņēmumiem, kuru sociālais mērķis ir vērsts uz aktivitātēm, kas radīs ilgstošu pozitīvu ietekmi visai sabiedrībai kopumā – noteikts vismaz viens rādītājs, ar kuru mērīs

darbības rezultātus un šī rādītāja sasniedzamo vērtību kārtējā gadā, kā arī sabiedrībai nozīmīgās problēmas aprakstu;

- uz visiem sociālajiem uzņēmumiem attiecināms nosacījums, ka ir izpildīti vismaz 50 % no iesniegumā vai darbības pārskatā izvirzītajiem uzdevumiem sociālā mērķa sasniegšanai.

Izvērtējot 37 darba integrācijas sociālo uzņēmumu darbības pārskatus, ir secināms, ka mērķa grupu darbinieku proporcija ir ievērota lielākajā daļā šo uzņēmumu (skatīt 3. tabulu). 2023. gadā minētie 37 darba integrācijas uzņēmumi kopā nodarbināja 264 darbiniekus. 23 darba integrācijas uzņēmumi jeb 62 % nodarbināja līdz pieciem darbiniekiem, astoņi uzņēmumi nodarbināja no sešiem līdz 10 darbiniekiem un vēl seši uzņēmumi nodarbināja vairāk par desmit darbiniekiem. Lielākais nodarbināto skaits darba integrācijas uzņēmumos ir 48 darbinieki.

3. tabula

Darba integrācijas sociālajos uzņēmumos nodarbināto mērķa grupas personu proporcijas rādītājs

	100 %	70%–99%	50%–69%	42%–49%	0 %–41%
Uzņēmumu skaits	9	7	19	2	-

Datu avots: LM

Saskaņā ar 3. tabulu:

- deviņos uzņēmumos mērķa grupas nodarbinātība bija 100 procenti; tie ir uzņēmumi, kur parasti valdē ir mērķa grupas persona un darbinieku skaits ir no 1 līdz 5 darbiniekiem;
- septiņos uzņēmumos – no 70 līdz 99 procentiem;
- deviņpadsmit uzņēmumos – no 50 līdz 69 procentiem;
- divos uzņēmumos – attiecīgi 42 un 49 procenti, kas radušies darbinieku komplektācijas problēmu dēļ jaunā uzņēmumā.

No 110 uzņēmumiem, kuru mērķis bija pakalpojumu sniegšana vai specializētu preču izgatavošana, 40 % uzņēmumi sniedza pakalpojumus izglītības un aktīva dzīvesveida veicināšanas jomās, kur katrs pakalpojums ir paredzēts noteiktai sabiedrības grupai, kurai šie pakalpojumi iepriekš bija grūti pieejami vai nebija pieejami vispār.

Nozīmīgu ieguldījumu deva uzņēmumi, kas sniedza atbalstu sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, kā arī sniedza sociālos pakalpojumus – šādi uzņēmumi bija 27 % no kopējā skaita. Īpaši nozīmīgi ir uz bērniem un jauniešiem sniegtie ABA terapijas⁴ pakalpojumi, mūzikas un mākslas terapijas, kanisterapijas⁵ pakalpojumi.

Ietekmi visai sabiedrībai kopumā sniedza 37 sociālie uzņēmumi (34 %). Šajā sociālās ietekmes darbības veidā sociālie uzņēmumi nodarbojas ar kultūras daudzveidības nodrošināšanu un veicina seno amatu prasmju saglabāšanu, uzrunā sabiedrību izteikt viedokli par valstī aktuāliem jautājumiem, tādā veidā nodrošinot pilsoniskās līdzdalības aktivitātes. Vairāki uzņēmumi rūpējas par dzīvnieku labturību, citi popularizē aprites ekonomiku. Savukārt kino nozares profesionāļi (izmantojot kino radītās iespējas) iemūžina vēsturiskus un sociāli nozīmīgus notikumus, kas ir nozīmīgi iekļaujošas sabiedrības veidošanā. Katrs uzņēmums rada unikālu sociālo ietekmi.

⁴ ABA (*Applied Behavior Analysis*) terapija jeb lietišķās uzvedības analīze visvairāk tiek pielietota cilvēkiem ar autismu un citiem attīstības traucējumiem.

⁵ Kanisterapija – īpaša terapija ar apmācītiem suņiem.

Sociālo uzņēmumu sociālā mērķa sasniegšanai izvirzīto uzdevumu minimālā prasība ir 2 uzdevumi, taču vairums uzņēmumu bija izvirzījuši lielāku skaitu uzdevumu. 82 uzņēmumi bija izvēlējušies izvirzīt minimālo skaitu – divus uzdevumus, kas ir izpildīti (64 uzņēmumi), daļēji izpildīti (16 uzņēmumi) vai neizpildīti – 2 uzņēmumi, jo nebija uzsākta aktīva saimnieciskā darbība. 57 uzņēmumi bija izvirzījuši trīs uzdevumus, kas pilnībā (40 uzņēmumi) vai daļēji (17 uzņēmumi) izpildīti. No pēdējās grupas 4 uzņēmumi nebija sasnieguši pieprasītos 50 %, jo nebija pilnībā izplānojuši savas nākotnes darbības un to izpildei nepieciešamos resursus. 24 uzņēmumi bija izvirzījuši četrus uzdevumus, lielākā daļā gadījumu visi uzdevumi bija izpildīti, pārējos gadījumos izpilde bija 75 % vai 50 %. 20 uzņēmumi bija izvirzījuši piecus vai vairāk uzdevumus, izpildot tos 100 % vai 80 % apjomā, izņemot 1 uzņēmumu, kuram izpilde bija 60 %. Katrs gadījums, kad nebija izpildīta prasība par 50 % uzdevumu izpildi, tika individuāli skatīts Komisijā, pieņemot attiecīgu lēmumu par darba uzlabošanu nākotnē.

4. tabula

Sociālā mērķa sasniegšanai izvirzīto uzdevumu izpilde

Izvirzītie uzdevumi	Uzņēmumu skaits	Izpilde							
		100 %	80 %	75 %	67 %	60 %	50 %	33%	0 %
5 vai vairāk	20	12	7			1			
4	24	17		6			1		
3	57	40			13			4	
2	82	64					16		2

Datu avots: LM

Ja darbības pārskatā iekļautā informācija nebija pietiekama, lai izvērtētu uzņēmuma radīto sociālo ietekmi, tad LM aicināja sociālo uzņēmumu sniegt papildinformāciju rakstveidā vai Komisijas sēdes laikā – tiešsaistē. Ja tika konstatēts, ka atkāpes/neatbilstības ir pamatotas, tad uzņēmumam tika dota iespēja tās izlabot. Ja neatbilstības bija būtiskas (tās nav iespējams novērst) vai uzņēmums noteiktajā termiņā nenovērsa konstatētās neatbilstības, tad uzņēmums zaudēja sociālā uzņēmuma statusu.

2. Atbalsts sociālajiem uzņēmumiem

2.1. Eiropas Sociālā fonda projekts “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”

2.1.1. Finanšu atbalsts sociālajiem uzņēmumiem

Kopīgi ar sadarbības partneri Altum Labklājības ministrija 2023. gadā pabeidza 2014.–2020. gada plānošanas perioda 9.1.1.3. pasākuma projektu “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai” un, sākot ar 2024. gadu, īsteno 2021.–2027. gada plānošanas perioda 4.3.3.3. pasākuma projektu ar tādu pašu nosaukumu. Gan 9.1.1.3. pasākuma, gan 4.3.3.3. pasākuma ietvaros Altum izskata sociālo uzņēmumu granta pieteikumus (biznesa plānus) un piešķir grantus līdz 200 000 *euro* līdz pat 2 gadu biznesa projektu īstenošanai, ja iesniegtie granta pieteikumi (biznesa plāni) atbilst izvirzītajām prasībām. Biznesa plāna ietvaros ir iespējams finansēt ilgtermiņa materiālos un nemateriālos ieguldījumus, apgrozāmos līdzekļus, apmācību un konsultāciju izmaksas, atlīdzības izmaksas. Darba integrācijas sociālajiem uzņēmumiem Altum granta ietvaros var saņemt līdz 100 % no vidējās darba algas attiecīgajā profesijā visa biznesa plāna īstenošanas laikā (līdz diviem gadiem) ar nosacījumu, ka atlīdzības izmaksas mērķa grupu nodarbinātajiem ir vismaz 40 % apmērā no kopējās finanšu atbalsta summas biznesa plāna īstenošanas periodā. Pārējie sociālie uzņēmumi var saņemt atbalstu atlīdzības izmaksām līdz sešiem mēnešiem, nepārsniedzot 80 % no vidējās darba algas attiecīgajā profesijā. Attiecībā uz ilgtermiņa ieguldījumiem, darba integrācijas uzņēmumu gadījumā finanšu atbalstu piešķir tādiem ilgtermiņa materiālajiem ieguldījumiem, kas tieši saistīti ar mērķa grupu nodarbināto darba pienākumu izpildi. 9.1.1.3. pasākuma ietvaros piešķirto un izsniegto grantu statistika apkopota 5. tabulā.

5. tabula

9.1.1.3. pasākuma kopējā grantu statistika pa gadiem (uz gada beigām)

Rādītājs \ Gads		2018	2019	2020	2021	2022	2023	Kopā
		Pieteikumi	98	42	66	63	59	–
Noslēgti līgumi	Skaitis	30	28	37	50	53	6	204
	Apjoms (milj. EUR)	2,3	1,6	2,3	3,0	3,2	0,2	12,6
Izsniegtie granti (milj. EUR)		1,1	1,5	1,6	2,5	2,8	2,7	12,2
Īstenotie projekti	Skaitis	3	11	27	30	36	97	204
	Apjoms (milj. EUR)	0,1	0,6	1,9	1,7	1,9	6,0	12,2

Datu avots: Altum

2018. gadā vairums grantu tika piešķirti pasākuma dalībniekiem, kas bija iesnieguši pieteikumus, pirms stājās spēkā Likums.

No 2019. gada grantu atbalstam varēja pieteikties tikai sociālie uzņēmumi, un pieteikumu skaits 2020.–2022. gadā nostabilizējās – katru gadu tika iesniegti ap 60 pieteikumiem. Savukārt piešķiršanas apjomi 2021.–2022. gadā palielinājās līdz apmēram 50 grantiem gadā. 2023. gada sākumā grantu piešķiršana beidzās, kad piešķirtā summa sasniedza pieejamo finansējumu.

Ja projekta darbības pirmajos gados caurmērā tika atbalstīts katrs otrais projekts, tad pēdējos gados noraidīto projektu skaits būtiski mazinājās. Šo pozitīvo tendenci var skaidrot ar to, ka gadu no gada uzlabojās grantu pieteikumu (biznesa plānu, naudas plūsmas un citu saistīto dokumentu) kvalitāte. Pozitīvu efektu projektu pieteikumu kvalitātes uzlabošanā bija devušas LM aktivitātes – grantu pretendentu apmācības, konsultācijas, izglītojoši informatīvie pasākumi, kā arī Biznesa ideju konkurss sociālās uzņēmējdarbības uzsācējiem – fiziskām personām. Konkursa 20 uzvarētājiem bija iespējams piesaistīt konsultantus savu biznesa ideju detalizētākai sagatavošanai, kas vairākos gadījumos materializējās kvalitatīvos, dzīvotspējīgos biznesa plānos. Projekta ietvaros Altum iesniegti kopumā 11 uzsācēju grantu pieteikumi, no tiem 8 projektiem piešķirts granta atbalsts.

2024. gada jūnijā tika apstiprināts 2021.–2027. gada plānošanas perioda 4.3.3.3. pasākuma projekts “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”, kurā vairāki grantu piešķiršanas nosacījumi atšķiras no iepriekšējā projekta. Grantu 10 000 – 40 000 euro apmērā sociālais uzņēmums var saņemt tikai vienu reizi, ja iepriekš nav saņemts Altum grants ne 9.1.1.3. pasākuma, ne 4.3.3.3. pasākuma ietvaros. Šis ierobežojums neattiecas uz darba integrācijas uzņēmumiem, kuri rada sociālo ietekmi, nodarbinot sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas, un ir tiesīgi šo grantu saņemt arī atkārtoti. Salīdzinot ar 9.1.1.3. pasākumu, uzsācējiem (līdz 2 gadu vecumam) pieejamā granta maksimālā summa 4.3.3.3. pasākumā ir samazināta par 10 000 euro (no 50 000 uz 40 000 euro), kamēr atbalsta intensitāte (granta summa no biznesa projekta summas) ir saglabājusies 90 % apmērā. Sociālajiem uzņēmumiem, kas Altum grantu iepriekš jau saņēmuši un ir sasnieguši 2 gadu vecumu (no reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā), ir pieejami granti 10 000 – 200 000 euro apmērā, kuru summa nevar pārsniegt 50% no uzņēmuma iepriekšējo 3 gadu vidējā apgrozījuma, kā arī jāievēro de minimis regulu noteiktie limiti. Minētie ierobežojumi ir līdzīgi abos pasākumos, kamēr atšķirīga ir atbalsta intensitāte. No 90 % 9.1.1.3. pasākumā, tā samazināta uz 60 %. Tas nozīmē, ka, piemēram, maksimālā granta 200 000 euro saņemšanai uzņēmumam jānodrošina līdzfinansējums 133 333 euro apmērā⁶. Atbalsta intensitāte ir samazināta, jo, sociālajiem uzņēmumiem nostiprinoties, uzlabojas to iespējas saņemt aizdevumus un lai finansējumu varētu saņemt vairāk uzņēmumu. Vēl viena 4.3.3.3. pasākuma grantu atšķirība ir pēcuzaudzības perioda saīsināšana līdz 1 gadam pēc granta projekta noslēgšanas. 9.1.1.3. pasākumā pēcuzaudzības periods, kad uzņēmumam jāturpina darboties sociālā uzņēmuma statusā un radīt sociālā ietekme, bija 5 vai 2 gadi (atkarībā no tā, vai biznesa projektā bija vai nebija paredzēts granta finansējums ilgtermiņa ieguldījumiem). Pēcuzaudzības perioda samazinājums saistīts ar to, ka iepriekšējās prasības bija nesamērīgi stingras un ierobežoja uzņēmuma nākotnes darbības izvēles.

4.3.3.3. pasākuma ietvaros Altum sāka pieņemt granta pieteikumus 2024. gada jūlijā un pirmo granta līgumu noslēdza 2024. gada septembrī. Savukārt pirmo grantu izsniegšana uzsākta 2024. gada oktobrī. Grantu statistika apkopota 6. tabulā. Tabulas dati norāda, ka šīs grantu programmas uzsākšanai nebija vajadzīgs “ieskriešanās” periods, jo daudzi sociālie uzņēmumi jau laicīgi bija iepazinušies ar grantu nosacījumiem un gaidīja iespēju iesniegt granta

⁶ Šajā piemērā biznesa projekta summa ir 333 333 euro, no kuras 60% jeb 200 000 euro finansē ar grantu, bet 40% jeb 133 333 euro finansē sociālais uzņēmums no saviem vai aizņemtiem līdzekļiem.

pieteikumus. Šādā situācijā arī pieteikumu kvalitāte ir salīdzinoši laba, jo apmēram puse iesniedzēju ir iepriekš saņēmuši Altum grantu un labi pārzina biznesa plāna sagatavošanas principus un pieteikumu iesniegšanas procedūras.

6. tabula

4.3.3.3. pasākuma kopējā grantu statistika (uz perioda beigām)

Rādītājs \ Periods		2024. gada 4. ceturksnis	2025. gada 1. ceturksnis	Kopā
Pieteikumi		74 ⁷	30	97
Piešķirti granti	Skaitis	28	27	50
	Apjoms (milj. EUR)	1,6	1,7	3,0
Noslēgti līgumi	Skaitis	24	27	46
	Apjoms (milj. EUR)	1,3	1,7	2,9
Izsniegti granti	Apjoms (milj. EUR)	0,2	0,5	0,7

Datu avots: Altum

4.3.3.3. pasākuma ietvaros grantiem ieplānoti 7 000 000 euro. Granta pieteikumu plūsmai turpinoties pašreizējā tempā, piešķirto aizdevumu summa varētu sasniegt pieejamo finansējumu līdz 2025. gada beigām.

2.1.2. Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss

Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss ir ieguvis atsaucību fizisko personu lokā, lai gan tas ir rīkots projekta “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai” ietvaros tikai trīs reizes. Ir vērojams pieprasījums to ieviest kā pastāvīgu aktivitāti, bet tas ir saistīts ar ESF+ projekta finansējuma pieejamību.

Aktivitātes paredzētas fiziskām personām, kuras plāno uzsākt sociālo uzņēmējdarbību. Projekta ietvaros paredzēts konsultatīvais un finanšu atbalsts sociālās uzņēmējdarbības uzsācējiem, kuru biznesa idejas atzītas par veiksmīgām. 2024. gada nogalē rīkotajā sociālās uzņēmējdarbības ideju konkursā savas idejas iesniedza fiziskām personas, kurām biznesa plāns bija jau izstrādāts un nebija nepieciešamas konsultācijas tā izstrādei.

Aktivitātes parasti tiek īstenotas divos posmos – vispirms iepirkuma rezultātā tiek piesaistīti konsultanti – pakalpojumu sniedzēji labāko ideju izvērtēšanai un atlasei. Pēc ideju izvērtēšanas, labāko sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju ideju autoriem tiek nodrošinātas konsultācijas, katram 20 stundu apmērā un iespēja vērsties Altum finanšu piedāvājuma saņemšanai.

2018. gada februārī un martā 9.1.1.3 pasākuma ietvaros norisinājās pirmais Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss. Konkursa gaitā tika saņemti 65 pieteikumi, no kuriem uz otro vērtēšanas posmu tika virzīts 51 pieteikums. Divdesmit viens augstāko vērtējumu ieguvušais ideju autors ieguva tiesības saņemt līdz 20 individuālām konsultācijām

⁷ Tā kā grantu pieteikumus sāka pieņemt no jūlija, tad attiecībā uz grantu pieteikumiem šis ailes periods ir garāks – 2024. gada 3. un 4. ceturksnis.

sociālās uzņēmējdarbības biznesa plāna izstrādei. Astoņu labāko ideju autori ir vērsušies Altum, un triju ideju autori ir nodibinājuši SIA un ieguvuši Sociālā uzņēmuma statusu.

2021. gada janvārī un februārī 9.1.1.3 pasākuma ietvaros norisinājās otrais Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss. Nu jau tika saņemti 74 pieteikumi un visi sasniedza otro vērtēšanas posmu. Divdesmit labāko ideju autoriem bija tiesības saņemt līdz 20 konsultācijām biznesa plāna izstrādei. Lai nodrošinātu pakalpojuma nepārtrauktību, tika ieviesta iespēja visas konsultācijas saņemt attālināti – tiešsaistē. 10 labāko ideju autori bija vērsušies Altum, un 8 jau ir saņēmuši finanšu piedāvājumu un ieguvuši Sociālā uzņēmuma statusu.

2024. gada septembrī un oktobrī 4.3.3.3 pasākuma ietvaros norisinājās trešais Sociālās uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa ideju konkurss. Šajā reizē bija uzrunāti tie sociālās uzņēmējdarbības uzsācēji, kuriem pašiem jau bija izstrādāti biznesa plāni un nebija vajadzīgas konsultācijas biznesa plānu izstrādei. Savas izstrādātās idejas iesniedza 22 autori. 18 labāko ideju autoriem tika dota iespēja vērsties Altum, lai pretendētu uz finanšu atbalstu. Pirmajā mēnesī šo iespēju izmantoja trīs ideju autori, kuri arī saņēma finanšu piedāvājumu un kļuva par sociāliem uzņēmumiem. Pārējiem šī konkursa uzvarētājiem ir iespēja vērsties Altum līdz 2025. gada maija beigām.

Tiem pretendentiem, kuru idejas nebija saņēmušas pietiekamu punktu skaitu, ir iespēja savu sociālo ideju īstenot patstāvīgi, reģistrējoties LM kā sociālajam uzņēmumam.

No konkursa rezultātiem var secināt, ka ir uzlabojusies izpratne par sociālās uzņēmējdarbības būtību un vispārējo zināšanu uzlabošana uzņēmējdarbībā nodrošina veiksmīgu biznesa uzsākšanu, bet svarīga ir atbalsta ekosistēma (komunikācija ar citiem uzņēmumiem, ekspertu pieejamība, kuri spēj konsultēt, dalīties pieredzē, motivēt jauno uzņēmēju, saskaroties ar grūtībām uzņēmējdarbībā). Sīkāku informāciju var skatīt 2.1.1. sadaļā.

2.1.3. Konsultācijas sociālajiem uzņēmumiem biznesa plānu izstrādei

2018.–2019. gadā, uzsākot sniegt 9.1.1.3. pasākuma finanšu atbalstu sociālo uzņēmumu attīstībai, Altum novēroja problēmas ar iesniegto biznesa plānu kvalitāti, kas ievērojami paildzināja to izvērtēšanu, kā arī apmēram puse grantu pieteikumu tika noraidīti (pieteikumu apstiprināšanas rādītājs $\approx 50\%$). Tādēļ sociālajiem uzņēmumiem tika piedāvāta iespēja saņemt biznesa konsultācijas biznesa plāna izstrādei (konsultāciju tēmas bija sociālā uzņēmējdarbība, finanses, grāmatvedība un nodokļi, mārketingi). Laikā no 2020. līdz 2023. gadam konsultācijas saņēma 30 sociālie uzņēmumi, katrs vidēji 20 stundas. Konsultācijas palīdzēja sociālajiem uzņēmumiem sagatavot kvalitatīvākus biznesa plānus, par ko liecina konsultācijas saņēmušo sociālo uzņēmumu grantu pieteikumu apstiprināšanas rādītājs 88% (no 24 iesniegtajiem granta pieteikumiem Altum apstiprināja 21).

Arī 4.3.3.3. pasākuma ietvaros paredzētas konsultācijas sociālajiem uzņēmumiem biznesa plānu sagatavošanā. Šobrīd ir uzsākta konsultantu iepirkuma procedūra, un konsultācijas būs pieejamas 2025. gada 2. pusgadā.

2.1.4. VSAOI darba devēja daļas kompensācija

Sociālajos uzņēmumos iesaistīto mērķa grupu darbinieku skaits joprojām ir salīdzinoši neliels. No līdzšinējām diskusijām ar sociālajiem uzņēmējiem par nepieciešamo atbalstu vēl aizvien kā viens no būtiskākajiem instrumentiem sociālo uzņēmumu ieskatā ir saistīts ar darbaspēka izmaksu un darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu.

Sākot ar 2021. gada 1. janvāri, 9.1.1.3. pasākuma ietvaros tika ieviests atbalsts sociālajiem uzņēmumiem, kuri nodarbina personas ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem. Sociālie uzņēmumi var saņemt kompensāciju veikto VSAOI darba devēja daļas apmērā par minētajiem nodarbinātajiem.

Lai vairāk motivētu darba devējus pieņemt darbā personas ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem, kuras iepriekš nebija nodarbinātas, 2021. gada jūlijā tika veikti MK noteikumu Nr. 467 grozījumi, paredzot vienreizēju algas kompensāciju (nepārsniedzot valstī noteikto vidējo algu attiecīgajā profesijā) par šiem nodarbinātajiem, ja persona pirms darba attiecību uzsākšanas sociālajā uzņēmumā ir bijusi bez darba un reģistrējusies NVA. Vēlāk atbalsts tika papildināts nosakot, ka vienlaikus ar VSAOI darba devēja daļu var saņemt darba devēja izmaksātās slimības naudas (darbnespējas lapas A) kompensāciju.

Uz finansiālo atbalstu var pretendēt ne tikai darba integrācijas sociālie uzņēmumi, bet arī pārējie sociālie uzņēmumi, kas sniedz pakalpojumus noteiktām sabiedrības grupām vai labumu sabiedrībai kopumā. Reizi ceturksnī sociālais uzņēmums var pieprasīt LM faktiski samaksāto VSAOI darba devēja daļas kompensāciju, ja par šo personu komersants nav saņēmis finanšu atbalstu citā valsts atbalsta programmā. Piemēram, uz kompensāciju nevar pretendēt, ja komersants pārskata periodā par šiem pašiem darbiniekiem ir saņēmis grantu no Altum vai dotāciju darba algām aktīvo nodarbinātības pasākumu ietvaros no NVA. VSAOI kompensācija notiek saskaņā ar de minimis atbalsta normatīvo regulējumu, tāpēc to var saņemt tikai tie sociālie uzņēmumi, kuri nav sasnieguši de minimis atbalsta limitu pēdējo trīs gadu periodā.

Kompensāciju pieprasa vienu reizi ceturksnī pēc visu iemaksu veikšanas VID par ceturkšņa 3. mēnesi, iesniedzot pieprasījumu LM pēc VSAOI veikšanas VID. Kompensāciju 9.1.3.3. pasākuma ietvaros varēja saņemt par periodu no 2021. gada 1.ceturkšņa līdz 2023. gada 3. ceturksnim (ieskaitot). Turpmāk – no 2023. gada 4. ceturkšņa līdz 2029. gada 3. ceturksnim (ieskaitot) atbalstu var saņemt 4.3.3.3. pasākuma ietvaros.

Viena mēneša laikā no pieprasījuma saņemšanas LM nosūta iesniedzējam lēmumu par kompensācijas piešķiršanu uz kompensācijas pieprasījumā norādīto e-adresi un iemaksā VSAOI kompensāciju (darba devēja daļu), slimības naudas kompensāciju (ja attiecas) un algas kompensāciju (ja attiecas) kompensācijas pieprasījumā norādītajā iesniedzēja bankas kontā.

7. tabula

VSAOI, vienreizējas algas un slimības naudas kompensācija 2021.–2024. gadā

Periods	Uzņēmumi	Summa (EUR)
2021. gads	16	57 100
2022. gads	13	60 168
2023. gads	12	52 151
2024. gads	14	76 522
Kopā:	29*	245 941

* unikālie uzņēmumi

Datu avots: LM

2.1.5. Sabiedrības izpratnes veidošanas un izglītošanas pasākumi

Lai veicinātu sabiedrības izpratni par sociālajiem uzņēmumiem, to nozīmi un ieguldījumu tautsaimniecības izaugsmes un sabiedrības attīstības veicināšanā, LM mērķtiecīgi organizē informēšanas un izglītošanas pasākumus. Turpmāk atspoguļotas 2022., 2023. un 2024. gada aktivitātes, jo ar iepriekšējo gadu aktivitātēm var iepazīties 2022. gada Informatīvajā ziņojumā par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību⁸.

8. tabula

Informēšanas un publicitātes pasākumi Eiropas Sociālā fonda projektā "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai" 2022., 2023. un 2024. gadā

Īstenotie pasākumi un to rezultāti	2020	2021	2022	2023	2024	Kopā
Konferences	–	1	1	1	1	4
Meistarklases	–	2	2	-	2	6
Semināri	3	5	–	43	–	51
Pasākums jauniešiem	–	–	–	1	1	2
Sociālo uzņēmumu pieredzes stāsti (video sižeti)	5	–	–	5	2	12
Izglītojoši pasākumi (e-apmācības)	1	–	–	1	–	2
– lekcijas	9	–	–	9	–	18
Sabiedrisko attiecību pasākumi						
– preses relīzes elektroniskajos un drukātajos medijos	6	8	6	14	8	42
– publikācijas LM tīmekļvietnē	18	17	9	14	15	73
– publikācijas LM sociālajos kontos	35	32	12	51	34	164

Datu avots: LM

2022. gadā no 10. līdz 14. oktobrim LM ceturto gadu organizēja Sociālās uzņēmējdarbības nedēļu. Lai veicinātu plašāku izpratni par sociālās uzņēmējdarbības jomu, sociālās uzņēmējdarbības nedēļas ietvaros norisinājās divas tiešsaistes meistarklases: praktiskā meistarklase Olgas Kotovas vadībā "Konkurētspēja caur sadarbību"⁹ un Stīva Savides (Apvienotā Karaliste) meistarklase "Uzticības loma sabiedrībā"¹⁰. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļas ietvaros tika izveidots un publicēts sociālo uzņēmumu digitālais katalogs¹¹, kurā apkopota informācija par Latvijā reģistrētajiem sociālajiem uzņēmumiem, uzņēmumu piedāvājums un sociālais mērķis. Digitālais katalogs piedāvā atlasīt uzņēmumus pēc dažādiem kritērijiem, atrodamā arī saite uz uzņēmuma mājaslapu vai sociālo tīklu profilu, papildu filtriem, lapā iestrādāta iespēja redzēt līdzīgos uzņēmumus. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļa noslēdzās ar starptautisko tiešsaistes konferenci "Sadarbība kā veiksmes atslēga"¹². Konferencē bija iespēja dzirdēt gan sociālo uzņēmumu, gan nozares ekspertu viedokļus un pieredzes stāstus par sociālās uzņēmējdarbības jomas attīstību, kā arī tika diskutēts par izaicinājumiem un veicamajiem darbiem sadarbības veicināšanā. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļas pasākumi tika

⁸ Informatīvais ziņojums "Par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību laika posmā no 2020. gada 1. aprīļa līdz 2022. gada 1. aprīlim", <https://polsis.mk.gov.lv/documents/7422>, izskatīts MK 2022. gada 21. jūnijā

⁹ www.youtube.com/watch?v=X2V2MEaSdR8

¹⁰ www.youtube.com/watch?v=1DT0apBLzVY

¹¹ www.socuznemumi.lv/

¹² www.youtube.com/watch?v=JMVvhMmVxio

pārraidīti tiešsaistē LM “Facebook” kontā un ieraksti publicēti LM mājaslapā un “Youtube” kontā.

2023. gada 12. oktobrī LM organizēja sociālās uzņēmējdarbības piecgadei veltītu konferenci “Lepties. Izvērtēt. Svinēt!” Konference tematiski bija sadalīta divās daļās. Pirmā daļa tika veltīta nozares izaugsmes un sociālo uzņēmumu radītās ietekmes apskatam. Par piecgadē sasniegto un ieguldīto informēja LM projekta “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai” vadītājs Juris Cebulis un Altum Sociālās uzņēmējdarbības daļas vadītāja Kristīne Segliņa. Savukārt par sociālo uzņēmumu pienesumu sabiedrībai nozīmīgu problēmu risināšanā stāstīja paši uzņēmēji – SIA “Dabas zirgi”, SIA “Centrs ZIN”, izglītības iestādes un inovatīvās mācīšanās metodes SIA “Barboleta”, radošās maizes laboratorijas SIA “RaMaLa”, SIA “Atbalsta māja Brīvupes”, SIA “Zvaigznāja komandas”, SIA “4 vēji” un SIA “Intelektuālā attīstības centra” vadītāji, darbinieki un arī klienti. Pasākuma otrā daļa tika veltīta sociālās uzņēmējdarbības piecgades izvērtējumam, kur tika runāts par nozares aspektiem, kas būtu jāuzlabo, jāmaina vai jāstiprina, kā arī tika diskutēts par nākotnes mērķiem, perspektīvām un nepieciešamo atbalstu. Par šīm tēmām secinājumos un ieteikumos dalījās LSUA vadītāja Regita Zeiļa, Starptautiskā sociālo inovāciju un akcelerācijas platformas “NewDoor” līdzdibinātāja un vadītāja Diāna Peršteina-Lapkisa, Sociālās uzņēmējdarbības inkubatora “Reach for Change Latvia” valdes locekle Kristīne Vērpēja, LM Darba tirgus politikas departamenta direktors, Sociālo uzņēmumu komisijas priekšsēdētājs Imants Lipskis un Altum Sociālās uzņēmējdarbības daļas vecākā projektu vadītāja Kristīna Tukiša. Savu redzējumu par sociālo uzņēmumu darbu puda arī Jelgavas valstspilsētas domes priekšsēdētāja vietniece Rita Vectirāne, kas dažādos veidos sekmē to attīstību, un SIA “Rimi Latvia” sabiedrisko attiecību speciāliste Inga Bite, kas īsteno sadarbību ar šiem uzņēmumiem. Konferenci apmeklēja 108 dalībnieki, un tā notika klātienē – Rīgā, Torņakalna ielā 5. Konference tika pārraidīta tiešsaistē LM “Facebook” kontā un ieraksts publicēts LM mājaslapā¹³ un “Youtube” kontā.

2024. gadā no 14. līdz 18. oktobrim jau sesto gadu norisinājās Sociālās uzņēmējdarbības nedēļa – šoreiz ar devīzi “Attīstām sociālo uzņēmējdarbību kopā!”. Tā bija veltīta sociālās ekonomikas, tostarp sociālās uzņēmējdarbības vides attīstīšanai un stiprināšanai Latvijā. Nedēļas ietvaros tika organizētas divas meistarklases, pasākums jauniešiem un konference “Sociālās ekonomikas attīstības iespējas un izaicinājumi”. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļa 14. oktobrī tika atklāta ar klātienē meistarklasi sociālajiem uzņēmējiem “Kā izmantot stāstniecību sava zīmola pozicionēšanai?”, ko vadīja lektore Olga Kazaka. Meistarklase notika konferenču centra “ATTA Centre” K zālē, tajā piedalījās 21 dalībnieks. Savukārt 15. oktobrī tika organizēta tiešsaistes meistarklase “Ideju fitness: kā noturēties uz inovāciju viļņa”¹⁴, ko vadīja uzņēmēja, pētniece, ideju un vadības eksperte Elīna Miķelsone. Tiešsaistes meistarklasei reģistrējās 62 dalībnieks. Trešdien, 16. oktobrī, norisinājās tiešsaistes pasākums jauniešiem “Izzinām sociālo uzņēmējdarbību kopā!”¹⁵, kurā piedalījās divu sociālo uzņēmumu pārstāvji – SIA “Zvaigznāja komanda” projektu vadītāja Aleksandra Vdovenko un SIA “Visas Iespējas” dibinātājs un vadītājs Gustavs Mārtiņš Upmanis. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļas ietvaros tika izveidoti sociālo uzņēmumu video sižeti, kas publicēti LM mājaslapā, “Facebook” un “Youtube” kontā. Pasākumam jauniešiem reģistrējās 62 dalībnieki. Lai iepazītos un diskutētu par sociālās ekonomikas attīstības perspektīvām, 17. oktobrī notika nedēļas centrālais

¹³ www.lm.gov.lv/lv/socialas-uznemejdarbibas-piecgades-konference-lepties-izvertet-svinet

¹⁴ www.youtube.com/watch?v=1BtN6YGUV8o

¹⁵ www.youtube.com/watch?v=LdNXOrRv3_I

pasākums – konference “Sociālās ekonomikas attīstības iespējas un izaicinājumi”¹⁶. Konferencē dalībnieki noklausījās jomas ekspertu prezentācijas, iesaistījās paneldiskusijā un dalījās idejās par Latvijas Sociālās ekonomikas plānu 2025.–2029. gadam. Konferencē atklāšanā piedalījās labklājības ministrs Uldis Augulis. Ar ieskatu par sociālās ekonomikas nozīmi Eiropas attīstībā konferencē uzstājās Eiropas Komisijas Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorāta pārstāve Mía Rossi-Greja. Savukārt ar redzējumu par sociālās ekonomikas attīstības iespējām Latvijā dalījās gan LM Darba tirgus politikas departamenta direktors un Sociālo uzņēmumu komisijas priekšsēdētājs Imants Lipskis, gan LSUA direktore Regita Zeiļa. Prezentāciju daļu papildināja Sabiedrības integrācijas fonda Sociālas saliedētības departamenta direktore Aldas Sebres stāstījums par sociālajām inovācijām. Paneldiskusijas “Sociālās ekonomikas attīstības potenciāls Latvijā” laikā tika apspriestas idejas, izaicinājumi un to risinājumi, lai veidotu iesaistīto pušu ciešāku sadarbību un veicinātu sociālās ekonomikas attīstību Latvijā caur sociāli atbildīgiem biznesa modeļiem. Visiem konferencē dalībniekiem bija iespēja aktīvi piedalīties diskusijās un sniegt savus priekšlikumus topošajam sociālās ekonomikas plānam. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļas pasākumi apliecināja, ka iesaiste, idejas un vēlme dalīties ar pieredzi ir būtisks stimuls jomas attīstībai Latvijā! Konferenci apmeklēja 86 dalībnieki un tā notika klātienē Rīgā, konferenču centrs “ATTA Centre”, C zālē. Konference tika pārraidīta tiešsaistē ar surdotulkotāju LM “Facebook” kontā un “Delfi TV”. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļas 2024 ieraksti publicēti LM mājaslapā¹⁷ un “Youtube” kontā.

LM tīmekļvietnē¹⁸ un sociālajos tīklos pastāvīgi tiek aktualizēta informācija par Eiropas Sociālā fonda projektu “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”, tajā skaitā pēc katras Komisijas sēdes tiek publicēta aktuālā statistika¹⁹ par aktīvo sociālo uzņēmumu skaitu, procentuālais sadalījums pa sociālo uzņēmumu darbības jomām un reģioniem. Par projektu sniegta informācija plašsaziņas līdzekļiem, 2022. gadā izplatītas 6 preses relīzes, 2023. gadā – 14, 2024. gadā – 8.

2.2. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas nostiprināšana

2022. gada 20. decembrī LM uzsāka apjomīgu sociālās uzņēmējdarbības aktivitāšu ciklu “Attīstām sociālo uzņēmējdarbību kopā!”²⁰. Daudzveidīgās aktivitātes tika plānotas, lai stiprinātu un attīstītu sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu Latvijā un norisinājās līdz 2023. gada novembrim. Tās tika īstenotas sadarbībā ar nozares organizācijām – Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociāciju, biedrībām “New Door”, “Reach for Change Latvia” un sociālo uzņēmumu “Visas Iespējas”.

Cikla pasākumi bija paredzēti dažādām mērķauditorijām – esošajiem un topošajiem sociālajiem uzņēmējiem, nozares interesentiem, pašvaldībām, investoriem un politikas veidotājiem, jauniešiem, biznesa inkubatoru dalībniekiem un organizācijām, kam ir iespējas un resursi veidot sociālajai uzņēmējdarbībai labvēlīgu vidi.

Esošajiem sociālajiem uzņēmumiem, kas vēlējas stiprināt savu kapacitāti un iegūt atbalstu biznesa attīstībai, bija iespēja piedalīties astoņu mēnešu sociālās uzņēmējdarbības inkubācijas programmā, kas tika īstenota sadarbībā ar biedrību “Reach for Change Latvia”. Inkubācijas programmā atlases process noritēja trīs kārtās, un programmā tika uzņemti 8 dalībnieki (sociālie uzņēmumi). Papildus inkubācijas programmai sociālajiem uzņēmumiem bija iespēja saņemt individuālu atbalstu sociālās ietekmes mērīšanā un pārvaldībā. Savukārt jūlijā un

¹⁶ www.youtube.com/watch?v=XU43_oi1qTs

¹⁷ www.lm.gov.lv/lv/socialas-uznemejdarbibas-nedela-2024

¹⁸ www.lm.gov.lv/lv/projekts/atbalsts-socialajai-uznemejdarbibai

¹⁹ www.lm.gov.lv/lv/socialo-uznemumu-registrs

²⁰ <https://sua.lv/resursi/kopa/>

augustā LSUA aicināja sociālos uzņēmējus, sociālās uzņēmējdarbības ideju autorus, pašvaldību un nozares atbalsta organizāciju pārstāvjus, kā arī citus interesentus uz tīklošanās un pieredzes apmaiņas pasākumiem – ciemos pie sociālajiem uzņēmumiem reģionos! Tā bija iespēja ne vien praktiskā veidā iepazīt sociālo uzņēmēju darbu un ikdienu, bet arī savstarpēji iepazīties, aprunāties, gūt iedvesmu un jaunas zināšanas, dalīties pieredzē, veidot jaunas partnerības un stiprināt piederības sajūtu sociālās uzņēmējdarbības kopienai. Iedvesmojošas bija ne tikai pasākumu programmas, bet arī to norises vietas – BMX trase, zirgu ganības, zaļā skola, brančotava, radošā maizes laboratorija un citas interesantas vietas. Kopumā notika 5 pasākumi, un katrā no tiem dalībnieki devās ciemos pie 2 attiecīgā reģiona sociālajiem uzņēmumiem. 25. jūlijā apciemojām sociālos uzņēmumus Rīgas reģionā, 27. jūlijā – Vidzemē, 1. augustā – Latgalē, 3. augustā – Zemgalē un 11. augustā – Kurzemē.

Laika posmā no 2023. gada marta līdz oktobrim Biedrība “Reach for Change Latvia” sociālās uzņēmējdarbības aktivitāšu cikla ietvaros veica aptauju par sociālās ietekmes apzināšanu, mērīšanu un pārvaldību Latvijas sociālajos uzņēmumos. Aptauja tika veikta ar mērķi izzināt sociālo uzņēmumu izaicinājumus un pašvērtējumu sociālās ietekmes mērīšanā un novērtēšanā, kā arī noskaidrot, kāds atbalsts šajā jomā ir nepieciešams, lai LM arī turpmāk var veicināt ilgtspējīgu sociālo uzņēmumu un sociāli atbildīgu iniciatīvu veidošanos. Aptaujas rezultātā 109 sociālie uzņēmēji veica pašvērtējumu sociālās ietekmes mērīšanā un pārvaldībā un sniedza informāciju par saviem izaicinājumiem ietekmes mērīšanas un pārvaldības jomā. Aptauja tika daļēji veikta, to elektroniski nosūtot sociālo uzņēmumu reģistrā norādītajiem uzņēmumiem. Daļa atbilžu tika ievāktas sadarbībā ar sociālā uzņēmuma SIA “Sonido” zvanu centru, aptauju veicot telefoniski.

Biedrība “New Door” sociālajiem uzņēmumiem, kam piešķirts sociālā uzņēmuma statuss, vasarā piedāvāja konsultācijas par investīciju piesaisti. Konsultācijās tika sniegti praktiski padomi un ieteikumi, kā uzņēmumam kļūt “pievilcīgākam” finanšu piesaistē, un kas būtu vēl jāpapildina un jāuzlabo savā darbībā, lai ieinteresētu investorus. Konsultācijas saņēma 11 sociālie uzņēmumi un, lai konsultācija būtu maksimāli lietderīga, eksperti pirms tam izpētīja katra uzņēmuma darbību, vajadzības un biznesa plānu.

No 9. līdz 13. oktobrim Latvijā norisinājās ikgadējā Sociālās uzņēmējdarbības nedēļa. Tās ietvaros notika atvērto durvju dienas sociālajos uzņēmumos, kad plašāka sabiedrība tika aicināta praktiskā veidā iepazīt Latvijas sociālo uzņēmumu darbu un radīto ietekmi. Uz atvērto durvju dienu pasākumiem pie sevis ciemos aicināja desmit sociālie uzņēmumi dažādās pilsētās un novados – Rīgā, Ogrē, Siguldā, Rēzeknē, Ventspilī, Ādažu un Ķekavas novados. Lai piedalītos pasākumos, viesiem pirms tam bija jāreģistrē sava dalība. Desmit sociālos uzņēmumus: SIA “Dabas zirgi”, SIA “Zvaigznāja komanda”, SIA “IW”, SIA “VEIZĀNA DEJU SKOLA”, SIA “Bērnu un pusaudžu resursu centrs” – Rēzeknes filiāle, SIA “Hospiss Māja”, SIA “Visi Var”, SIA “Alba Lira”, SIA “tiptip.lv”, SIA “Mobilitātes Centrs cilvēkiem ar kustību traucējumiem (MobilCentrs)” apmeklēja 91 dalībnieks. Sociālās uzņēmējdarbības nedēļā īpašs piedāvājums tika sagatavots arī jauniešiem – 11. oktobrī vidusskolas, tehnikumu un koledžu audzēkņi vecumā no 15 līdz 21 gadam tika aicināti piedalīties atraktīvā tiešsaistes viktorīnā “Atkod sociālo uzņēmēju!”. Viktorīna norisinājās tiešsaistē un dalībai pasākumā bija reģistrējušies 70 dalībnieki. Pasākuma noslēgumā tika noteikti 6 uzvarētāji, kuri saņēma balvas no sociālajiem uzņēmumiem. Nedēļas ietvaros tika sagatavoti video sižeti par pieciem sociālajiem uzņēmumiem: SIA “Borščs”, SIA “Kustības brīvība”, SIA “BeATUS”, SIA “ZĪLE-ZĪLE” un SIA “Engineering for children”. Nedēļas ietvaros video tika publicēti LM “Facebook” un “YouTube” kontos.

Fiziskas personas, kurām bija ideja par sociālo uzņēmējdarbību, vai kuras īstenoja kādu sociālu projektu un vēlējas to pārvērst ilgtspējīgā, pelnošā biznesā, varēja piedalīties sociālās uzņēmējdarbības akcelerācijas programmā. Tās mērķis bija sniegt zināšanas un individualizētu ekspertu atbalstu topošajiem sociālajiem uzņēmējiem ceļā no idejas līdz ilgtspējīgam uzņēmējdarbības plānam, vienlaikus veicinot dalībnieku personīgo izaugsmi un izpratni par uzņēmējdarbību. Sociālās uzņēmējdarbības akcelerācijas programmā, kas ilga trīs mēnešus,

11 topošie sociālie uzņēmēji ir attīstījuši daudzsološas idejas sabiedrības labklājībai – ar biznesa instrumentiem ir iecerēts veicināt mazaizsargāto grupu nodarbinātību, vides ilgtspēju, kā arī sniegt atbalstu bērniem un jauniešiem. Mācību laikā programmas dalībnieki no Rīgas un reģioniem tiešsaistē apguva plašu, sociālajam uzņēmējam nozīmīgu tēmu loku – produkta vai pakalpojuma izstrāde, klienta pieredzes ceļojums, zīmola identitāte, mārketinga un komunikācijas stratēģija, digitālais mārketinga, sadarbība ar masu medijiem, finanšu plūsma, biznesa plāns, investoru un sponsoru piesaiste, kā arī attīstīja prezentēšanas prasmes. Programmas izlaiduma vakars notika 23. maijā plkst. 18.00 viesnīcā “Radisson Blu Rīdzene”, Rīgā, Reimera ielā 1, kā arī tiešraidē LM “Facebook” kontā.

Savukārt 2023. gada rudenī tika piedāvāts intensīvs bezmaksas e-apmācību kurss veiksmīgai sociālās uzņēmējdarbības sākšanai “Sociālās uzņēmējdarbības skola”. Šīs mācības tika paredzētas sociālās uzņēmējdarbības interesentiem, ideju autoriem un uzsācējiem sociālā biznesa jomā no visas Latvijas. Deviņu tiešsaistes lekciju ciklā dažādu jomu eksperti īsi un kodolīgi sniedza noderīgas un praktiski pielietojamas zināšanas par tādām sociālajā uzņēmējdarbībā nozīmīgām tēmām kā sociālās uzņēmējdarbības pamati, biznesa plāna veidošana un esošu plānu pārskatīšana, sociālās ietekmes radīšana un apzināšana, finanšu pārvaldība, uzņēmuma zīmols un pārdošana, ārējā un vizuālā komunikācija, digitālais mārketinga. Apmācības noslēdzās ar divām mūsdienu uzņēmējdarbībā aktuālām tēmām – biznesa krīzes pārvarēšana un radošums. Īpaši vērtīgi bija tas, ka lekciju saturu papildināja sociālo uzņēmēju pieredzes stāsti par konkrēto uzņēmējdarbības aspektu. Apmācību dalībniekiem bija iespēja arī uzdot sev interesējošos jautājumus. Apmācību kurss norisinājās tiešsaistes platformā *Zoom* trīs nedēļu garumā - no 18. septembra līdz 6. oktobrim. Lekcijas notika pirmdienās, trešdienās un piektdienās, no plkst.12.00 līdz 13.00. Dalībniekiem bija iespēja piedalīties vienā, vairākās vai visās lekcijās. Katrā lekcijā vidēji piedalījās 60 dalībnieki un video ieraksti publicēti LM “Facebook” un “YouTube” kontos.

Aktivitāšu ciklā “Attīstām sociālo uzņēmējdarbību kopā!” norisinājās intensīvs un mērķtiecīgs darbs ar pašvaldībām – 2022. gada nogalē tika sākti informatīvie semināri to darbiniekiem par sociālās uzņēmējdarbības attīstību un sociālo uzņēmumu piesaistīšanu pašvaldības funkciju pildīšanai. Semināri notika visās 43 pašvaldībās, katrs ilga 1 stundu 30 minūtes. Pēc vizītēm Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija sagatavoja kodolīgu un pārskatāmu informatīvo materiālu – prezentāciju par pašvaldību lomu un iespējām sociālās uzņēmējdarbības attīstībā “Pašvaldības kā sociālās uzņēmējdarbības vides veidotāji”²¹. Informatīvais materiāls izsūtīts visām Latvijas pašvaldībām – vairāk nekā 300 darbiniekiem, ar kuriem LSUA tikās vizītēs.

2023. gada maijā tiešsaistes platformā *Zoom* un LM *Facebook* kontā tika rīkotas 2 lekcijas pašvaldību darbiniekiem un citiem interesentiem. 10. maijā plkst. 10.00 notika tiešsaistes lekcija “Sociālie uzņēmumi – kāpēc mūsu pašvaldībai svarīgi un ko jau darām to attīstībai?”. Pieredzē dalījās Preiļu un Limbažu novada pašvaldības. Minētajās pašvaldībās sociālo uzņēmumu, kas ieguvuši sociālā uzņēmuma statusu, vēl nebija, tomēr pašvaldības saredz šīs nozares vērtību un jau šobrīd īsteno vairākas aktivitātes, lai savās teritorijās attīstītu sociālo uzņēmējdarbību. 17. maijā notika tiešsaistes lekcija “Pašvaldības sadarbība ar sociālajiem uzņēmumiem”. Pieredzē dalījās Jelgavas novada pašvaldība un sociālais uzņēmums “4 vēji”. Kopā abās tiešsaistes lekcijās piedalījās 118 dalībnieku.

LSUA kopā ar Iepirkumu uzraudzības biroju un Sabiedriskās politikas centru PROVIDUS 2023. gada februārī un martā visas Latvijas pašvaldības aicināja uz darbnīcām “SOCĪĀLI ATBILDĪGI PUBLISKIE IEPIRKUMI – ieguvumi, riski, piemēri, prakse”. Kopumā notika piecas darbnīcas: 24. februārī – Jelgavā, 3. martā – Preiļos, 10. martā – Liepājā, 17. martā – Valmierā un 30. martā – Rīgā. Pasākumos tika skaidrota sociāli atbildīgu publisko iepirkumu būtība un ieguvumi pašvaldībām, tika stāstīts par sociāli atbildīga publiskā iepirkuma ieviešanas un piemērošanas praktiskajiem un juridiskajiem aspektiem, labās prakses

²¹ <https://sua.lv/pasvaldibas-ka-socialas-uznemejdarbibas-vides-veidotaji/>

piemēriem, riskiem, kā arī notika praktiskais darbs. Uzreiz pēc katra pasākuma dalībniekiem tika piedāvātas individuālas konsultācijas par sociāli atbildīgu publisko iepirkumu īstenošanu, kurās bija iespēja ar IUB un PROVIDUS ekspertiem pārrunāt neskaidros jautājumus un apspriest katras pašvaldības individuālos gadījumus. Sociāli atbildīgs publiskais iepirkums (SAPI) ir viens no stratēģiskā publiskā iepirkuma paveidiem – blakus zaļajam iepirkumam un inovāciju iepirkumam. Lai palīdzētu valsts, pašvaldību iestādēm, uzņēmumiem un citām organizācijām labāk izprast un īstenot šādus iepirkumus, ir radīts skaidrojošais materiāls – palīgs SAPI veikšanai, to izstrādāja LSUA sadarbībā ar Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS un Iepirkuma uzraudzības biroja ekspertiem. Skaidrojošais materiāls nosūtīts visiem pasākumu dalībniekiem un pašvaldībām, publicēts LSUA un LM mājaslapā²².

2.3. Sociālā uzņēmuma likumā un citos normatīvajos aktos paredzētais atbalsts

Normatīvajos aktos ir noteikti vairāki atbalsta veidi un instrumenti, kurus var izmantot sociālie uzņēmumi. Valsts atbalsta sniedzēji ir gan publiskās personas (valdība un pašvaldības), gan tām pilnībā vai daļēji (pieder vairāk nekā 50% akciju vai daļu) piederoši uzņēmumi.

2.3.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumi

Viens no valsts atbalsta veidiem ir tiesības sociālajiem uzņēmumiem neietvert UIN bāzē šādus izdevumus²³: mērķa grupas darbinieku atpūtas pasākumu nodrošināšanai, mērķa grupu personu integrācijai darba tirgū, dzīves kvalitātes uzlabošanai, kā arī sociālās integrācijas pasākumu nodrošināšanai, aktīvu iegādei statūtos noteikto mērķu sasniegšanai, ziedojumus sabiedriskā labuma organizācijām atbilstoši sociālā uzņēmuma statūtos noteiktajiem mērķiem.

Pretendents, piesakoties sociālā uzņēmuma statusam, iesniegumā norāda plānoto atbalsta summu – maksimālo UIN bāzes samazinājuma apmēru (limitu), ko pretendents plāno saņemt kārtējā un nākamajā gadā. Darbības pārskatā uzņēmums atskaitās par izmantoto *de minimis* atbalstu un norāda nepieciešamo atbalsta summu (limitu) nākamajam gadam.

2023. gada darbības pārskatu analīze rāda, ka tikai divi sociālie uzņēmumi 2023. gadā ir izmantojuši UIN bāzes samazinājuma iespēju, savukārt *de minimis* limitu 2024.–2025. gadam ir pieprasījuši 4 sociālie uzņēmumi. Tas nozīmē, ka UIN bāzes samazinājums praksē nekalpo kā stimuls vai atbalsta instruments sociālajiem uzņēmumiem.

Likumā paredzēto uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu izmantošanu kavē tas, ka liela daļa no sociālā uzņēmuma statusu ieguvušajiem uzņēmumiem ir jaundibināti, kas iepriekš nav veikuši nekādu saimniecisko darbību, un šādiem uzņēmumiem ir maz iespēju izmantot paredzētos atvieglojumus. Jauni uzņēmumi pirmajos darbības gados peļņu vēl negūst, vai tā ir neliela, līdz ar to ir ierobežotas iespējas nodrošināt mērķa grupas darbiniekiem Likuma 8. pantā paredzētos pasākumus vai iegādāties ar saimniecisko darbību nesaistītos aktīvus sociālā mērķa sasniegšanai.

2.3.2. Publisko personu sniegtais atbalsts sociālajiem uzņēmumiem

Likums paredz iespēju publiskām personām atbalstīt sociālos uzņēmumus vairākos veidos. Pašvaldības var piešķirt sociālajiem uzņēmumiem nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus vai noteikt sociālajam uzņēmumam piederošajam nekustamajam īpašumam zemāku nekustamā

²² www.lm.gov.lv/sites/lm/files/media_file/sapi-paligs-2023.pdf

²³ Saskaņā ar Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4. un 8. pantu šādi izdevumi tiek kvalificēti kā nosacīti sadalītās peļņas sastāvā ietverami ar saimniecisko darbību nesaistīti izdevumi, kuri parastā kārtībā tiek aplikti ar UIN.

īpašuma nodokļa likmi nekā likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" noteikto nodokļa likmi, tādejādi samazinot nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu sociālajam uzņēmumam. Šis atbalsta veids ir uzņēmumiem izdevīgs, taču nav plaši pielietojams, jo tikai nedaudziem sociālajiem uzņēmumiem pieder nekustamais īpašums, uz kuru pašvaldības varētu attiecināt nodokļa atvieglojumus.

Publiskās personas (valsts, pašvaldības) var bez atlīdzības nodot sociālajam uzņēmumam īpašumā savu kustamo mantu, piemēram, datortehniku, mēbeles un tamlīdzīgus priekšmetus. Palielinoties pašvaldību un sociālo uzņēmumu savstarpējai informētībai un sadarbībai, šādi atbalsta pasākumi no pašvaldību puses gūst arvien lielāku popularitāti.

Publiskās personas un to kapitālsabiedrības var nodot sociālajiem uzņēmumiem bezatlīdzības lietošanā savus īpašumus (gan kustamos, gan nekustamos). Jau šobrīd ir diezgan daudzi gadījumi, kad pašvaldības nodod sociālajiem uzņēmumiem savas telpas, neprasot par tām īres naudu. Tāpat šādu atbalstu sniedz valsts kapitālsabiedrības, kurām nodot mantu bezatlīdzības lietošanā ir daudz vienkāršāk (kapitālsabiedrības valdes lēmums), nekā valstij kā publiskajai personai, jo pēdējā gadījumā ir nepieciešams Ministru kabineta rīkojums, kura sagatavošana ir laika un resursu ietilpīgs process.

2.3.3. Brīvprātīgais darbs

Sociālais uzņēmums ir vieta, kur iederas un savu ieguldījumu var dot brīvprātīgā darba veicēji. Brīvprātīgais darbs ir visā pasaulē atzīts un populārs veids, kā iedzīvotāji savā brīvajā laikā var iesaistīties sabiedriskajā dzīvē un līdz ar to pārveidot un uzlabot gan savu, gan apkārtnes dzīves kvalitāti. Latvijā sociālie uzņēmumi (tāpat kā valsts un pašvaldību iestādes, biedrības un nodibinājumi, politiskās partijas un to apvienības) ir tiesīgi nodarbināt brīvprātīgos. Pateicoties sociālo uzņēmumu daudzveidībai, brīvprātīgais darbs ir iespēja ne vien dot labumu citiem, bet arī iegūt pieredzi un zināšanas pozitīvas sociālās ietekmes radīšanā, to darot kopā ar nozares profesionāļiem.

2023. gadā 62 sociālajos uzņēmumos darbojās 957 brīvprātīgā darba veicēji. Ievērojamākais skaits – 180 brīvprātīgo darbojās SIA BEZVĒSTS.LV SOS, kas nodarbojas ar pazudušu cilvēku meklēšanu, kad vienkopus ir jāsapulcē un jākoordinē ļoti liels meklētāju skaits, lai iespējami ātri palīdzētu atrast pazudušo cilvēku. Liels skaits brīvprātīgo ir arī SIA Drošas velobraukšanas skola, kur darbojās 140 brīvprātīgie, kuri atbalsta BMX trases darbību un attīstību.

358 brīvprātīgos piesaistīja dažādas izglītības iestādes, kuras organizē arī nometnes. Vēl brīvprātīgie palīdzēja sporta un kultūras pasākumu organizēšanā.

2.3.4. Sociālās klauzulas publiskajos iepirkumos

Lai arī Publisko iepirkumu likumā ir paredzētas sociālās klauzulas sociālo uzņēmumu plašākai iesaistīšanai un sociāli atbildīgu publisko iepirkumu veicināšanai, nepieciešams turpināt iesākt darbu pie sociālo klauzulu plašākas izmantošanas publiskajos iepirkumos.

Tāpat nepieciešams turpināt popularizēt sociāli atbildīgu publisko iepirkumu veikšanu. Labklājības ministrijā izveidotais sociālo uzņēmumu katalogs²⁴ sniedz informāciju par sociālo uzņēmumu sniegtajiem pakalpojumiem un piedāvātajām precēm. Tas ir noderīgs gan publisko iepirkumu vajadzībām, gan arī sociāli atbildīgām privātajām kompānijām.

²⁴ Sociālo uzņēmumu katalogs publicēts LM mājaslapā <https://www.lm.gov.lv/lv/socialo-uznemumu-registrs>, <https://socuznemumi.lv/>.

Ar informatīvu un skaidrojošu darbu jāpanāk, lai publiskais un privātais sektors arvien plašāk izmanto sociāli atbildīgus iepirkumus, kas atbalstīs sociālos uzņēmumus un veicinās sabiedrības izpratni par sociālo problēmu risināšanas nozīmīgumu dažādās dzīves situācijās.

3. Sociālās ekonomikas plāns

2023. gada 27. novembrī tika pieņemts Eiropas Padomes Ieteikums par sociālās ekonomikas pamatnosacījumu izstrādi²⁵ (turpmāk – Ieteikums), kura mērķis ir sekmēt piekļuvi darba tirgum un sociālo iekļaušanu, atbalstot dalībvalstis sociālās ekonomikas veicināšanā un normatīvā regulējuma, kas sekmē sociālās ekonomikas attīstību, pilnveidošanā. Saskaņā ar Ieteikumu dalībvalstīm 24 mēnešu laikā pēc Ieteikuma pieņemšanas (t.i., līdz 2025. gada 27. novembrim) ir jāpieņem jaunas vai jāpilnveido esošās sociālās ekonomikas stratēģijas vai jāintegre sociālā ekonomika atbilstošās stratēģijās un politikas pasākumos.

Ieteikumā sociālo ekonomiku definē kā privātas struktūras, kas ir neatkarīgas no valsts iestādēm un nodrošina preces un pakalpojumus saviem biedriem vai sabiedrībai, ietverot kooperatīvus, savstarpējas palīdzības biedrības, asociācijas (ieskaitot labdarības organizācijas), fondus un sociālos uzņēmumus, kas darbojas saskaņā ar šādiem pamatprincipiem un iezīmēm:

- cilvēku, kā arī sociālo vai vides aizsardzības mērķu prioritāte salīdzinājumā ar peļņu;
- lielākās daļas peļņas un pārpalikumu atkārtota ieguldīšana, lai turpinātu īstenot savus sociālos vai vides aizsardzības mērķus un veiktu darbības dalībnieku/lietotāju ("kopējās intereses") un/vai visas sabiedrības interesēs ("vispārējās intereses");
- demokrātiska vai līdzdalības pārvaldība.

Patlaban Latvijā nav sociālās ekonomikas stratēģijas, taču, ņemot vērā Eiropas Padomes ieteikumu, Labklājības ministrija ir uzsākusi darbu pie Latvijas Sociālās ekonomikas plāna 2026.–2029. gadam (turpmāk – Plāns) izstrādes.

Plāna mērķis ir atbalstīt un attīstīt sociālo ekonomiku, veicinot tās ieguldījumu valsts sabiedriskajā un ekonomiskajā dzīvē. Tas paredz veicināt sabiedrības izpratni par sociālās ekonomikas nozīmi, uzlabot likumus un radīt atbalsta mehānismus, kas palīdzētu uzņēmumiem un organizācijām darboties un attīstīties. Plānā tiks iekļauti konkrēti soļi, lai atvieglotu finansējuma pieejamību, veicinātu cilvēku nodarbinātību un stiprinātu sociālo iekļaušanu. Tas tiks izstrādāts, ņemot vērā gan Latvijas attīstības vajadzības, gan Eiropas Savienības ieteikumus.

²⁵ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202301344

4. Priekšlikumi turpmākiem pilnveidojumiem

1. Ieguldījumu stimulēšana sociālajos uzņēmumos

Lai veicinātu sociālo uzņēmumu attīstību arī tādās situācijās, kad tiešs publiskais finansējums nav pieejams vai arī ir sasniegti de minimis atbalsta griesti un veicinātu to izaugsmes iespējas ilgtermiņā, ir nepieciešams pilnveidot sociālās uzņēmējdarbības regulējumu, lai nodrošinātu ieguldījumu stimulēšanu sociālajos uzņēmumos.

2. Darba integrācijas pasākumu pilnveide

Šobrīd darba integrācija ir definēta kā mērķa grupu darbinieku nodarbināšana uz darba līguma pamata. Taču, iespējams, pie darba integrācijas būtu jāpieskaita arī specializētās darbnīcas, kuras pašreiz darbojas sociālā pakalpojuma veidā personām ar garīga rakstura traucējumiem. Kaut arī juridiski šīs personas ir specializēto darbnīcu pakalpojuma saņēmēji, pēc būtības darbnīcās tiek radīti apstākļi, kas līdzinās nodarbinātībai – “darbinieki” ierodas darbā, veic darba uzdevumus, rada vērtības, socializējas, iesaistās darba kolektīvā un saņem gandarījumu par padarīto darbu. Tāpēc būtu jāizskata iespēja specializētās darbnīcas veidot kā iekļaujošas darba vietas personām ar smagu invaliditāti, garīga rakstura traucējumiem, kuras kopā ar atbalsta personu un citiem darba integrācijas sociālajā uzņēmumā nodarbinātajiem veiktu savām spējām atbilstošus darbus, vienlaikus iesaistoties preču ražošanā vai pakalpojumu sniegšanā, kas nepieciešami tirgum un dod ieņēmumus.

3. Sociāli atbildīgu publisko iepirkumu attīstība

Lai arī Publisko iepirkumu likumā ir paredzētas sociālās klauzulas sociālo uzņēmumu plašākai iesaistīšanai un sociāli atbildīgu publisko iepirkumu veicināšanai, nepieciešams turpināt iesākto darbu pie sociālo klauzulu plašākas izmantošanas publiskajos iepirkumos. Nepieciešams panākt, lai publiskais un privātais sektors arvien plašāk izmanto sociāli atbildīgus iepirkumus, kas atbalsta sociālos uzņēmumus un veicina sabiedrības izpratni par sociālo problēmu risināšanas nozīmīgumu dažādās dzīves situācijās.

4. Ekosistēmas stiprināšana.

Sociālo uzņēmumu veiksmīgai darbībai un attīstībai nepieciešams ne tikai tiesiskais ietvars, bet arī vide plašākā nozīmē jeb ekosistēma, kurā darbojas sociālie uzņēmumi. 2023. gadā LM īstenoja sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas nostiprināšanas un attīstības pasākumus, kas palīdzēja stiprināt pašus sociālos uzņēmumus un sektoru kopumā, nostiprināt pašvaldību kā sociālo uzņēmumu sadarbības partneru un atbalstītāju lomu, veidot privātā un publiskā uzņēmējdarbības sektora interesi par sadarbību ar sociālajiem uzņēmumiem. Lai stiprinātu sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu, ir nepieciešams turpināt veikt skaidrojošu darbu ar publisko sektoru (pašvaldības, reģioni), stiprināt sociālo uzņēmumu veiktspēju (akseleratori, inkubatori, apmācības, konsultācijas, mentoringi – it īpaši biznesa plānošanas, finanšu un sociālās ietekmes mērīšanas jautājumos), kā arī informēt sabiedrību un privāto sektoru par sociālās uzņēmējdarbības nozīmi un labvēlīgo ietekmi. Vienlaikus ar sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu nepieciešams veidot un attīstīt visas sociālās ekonomikas ekosistēmu, kuras centrā kopā ar sociālajiem uzņēmumiem ir plašāks subjektu loks – biedrības, nodibinājumi, tai skaitā sabiedriskā labuma organizācijas, kā arī kooperatīvās sabiedrības.